

Interreg

UNIONE EUROPEA
EVROPSKA UNIJA

ITALIA-SLOVENIJA

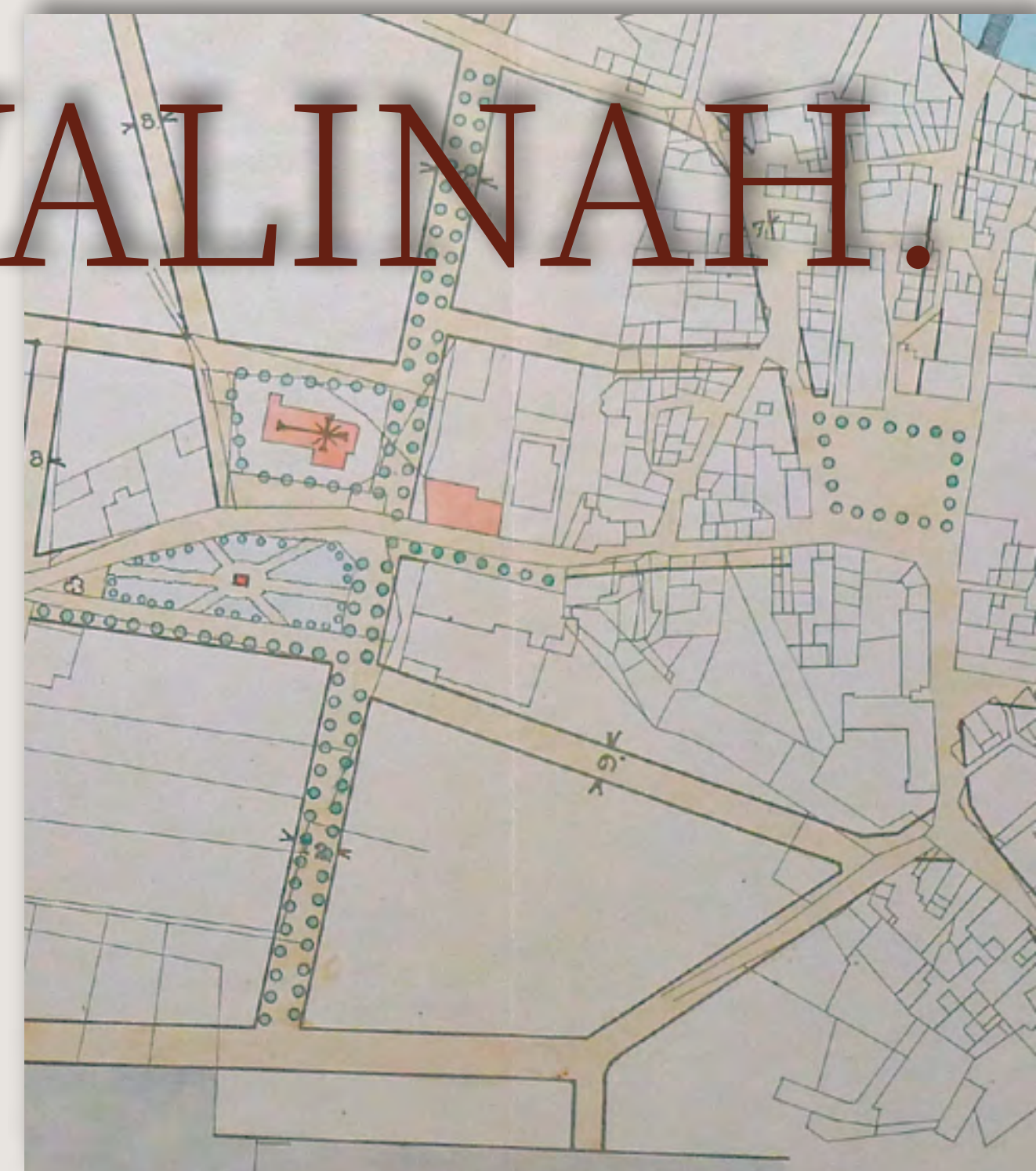

WALKofPEACE

Progetto strategico co-finanziato dal Fondo europeo di sviluppo regionale
Strateški projekt sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj

TU JE VSE KONČANO, VSE V RAZVALINAH.

OBNOVA PRIMORSKE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Zgodovinski inštitut Milka Kosa

WALKofPEACE: Trajnostni razvoj dediščine prve svetovne vojne med Alpami in Jadranom

O PROJEKTU

001

VOJNA
ŠKODA

002

OBNOVA IN
VRAČANJE
BEGUNCEV

005

OBNOVLJENA
PRIMORSKA

REGULACIJSKI
NAČRTI
IN ZEMLJEVIDI
OBNOVE KRAJEV

006

OBNOVA
CELOTNEGA
KRAJA

007

OBNOVA
TRGOV

008

OBNOVA
STAVB

003

MAKS
FABIANI
ŽIVLJENJE
IN DELO

004

MAKS
FABIANI
DELO ZA
OBNOVO

009

OBNOVA JAVNE
INFRASTRUKTURE

VOJNA

ŠKODA

Ruševine samostana
Kostanjevica pri Gorici

» T U J E V S E K O N Č A N O ,
V S E V R A Z V A L I N A H . «

(Z GORIŠKEGA. SLOVENSKI NAROD 15. 12. 1917, ŠT. 287, STR. 1.)

To so bile misli pisca poročila o vojni škodi, ki so jo za seboj pustili boji na soški fronti (1915–1917). V deželi Goriško - Gradiški je bilo 107 slovenskih občin (brez Gorice), od tega jih je bilo 33 popolnoma porušениh, 35 je bilo poškodovanih, 50 izropanih in 25 deloma opustošenih, ali drugače, od 22.106 poslopij je bilo 8994 popolnoma porušениh, 3747 je bilo poškodovanih in 14.736 izropanih. Od 2300 poslopij v Gorici, med katerimi jih je bilo 800 v slovenski lasti, je bila polovica porušениh. Tudi kmetijske površine so utrpеле ogromno škodo, 6000 ha vinogradov od 8000 ha v slovenski lasti je bilo uničenih, od 62.474 ha gozdov je bilo uničenih 15.000 ha in 18.000 ha poškodovanih, uničenih je bilo 20% travnikov in njiv ter 10% pašnikov, kar je znašalo 86 milijonov kron. Izguba v pridelkih je znašala 145 milijonov kron, le 20% živine je ostalo v lasti prebivalstva.

Vir fotografij poglavja:
Fototeka Muzeja za novejšo
zgodovino Slovenije

Obnova porušene Goriške in Posočja se je začela po umiku fronte na Piavo, v pozni jeseni 1917. leta in v začetku leta 1918, pri čemer ni šlo le za obnovo stavb in kmetijskih površin, temveč tudi za družbeno obnovo, saj je svoje domove zaradi bojev moralo zapustiti okoli sto tisoč begunk in beguncev, zato je bilo njihovo vračanje v najtesnejši povezavi s procesom obnove oziroma je bilo od nje povsem odvisno. Stanje porušенosti posameznih krajev, ki so bili razdeljeni v skupine A, B in C, je namreč odločalo, ali se begunci smejo vrniti domov; na območje A (vzhodno od Soče, Brda, notranji del Krasa, srednje Vipavske doline in nekaj posoških občin) je bila vrnitev obvezna in prosta, v cono B (spodnja Vipavska dolina, zgornje Posočje, del Brd) je bila vrnitev fakultativna in dovoljena v primeru, da se je begunec lahko preživljal z lastno gospodarsko dejavnostjo. V cono C so sodili najbolj poškodovani kraji (Gorica z okolico, Gradišče, Tržič, rob kraške planote, Doberdobska planota), zato je bila vrnitev dovoljena le izjemoma.

Porušen most čez Tolminko pri Tolminu

Ruševine pri Tolminu

Rubije pri Sovodnjah/Rubbia: v ozadju porušen grad, uničeni pa so bili tudi okoliški vinogradi, ki jih je dunajski dvor zelo cenil

Ruševine – Sv. Gora nad Gorico

Poškodovana severna goriška železniška postaja

Ruševine v vasi Vojščica

Ruševine vasi Selo

Porušen most čez Sočo med
Gorico in Oslavjem – Podgora/
Goriza ed Oslavia -
Piedimonte

Ruševine
v okolici Ozeljana

Pri Tolminu

Ruševine v Gorici/Gorizia

OBNOVA IN

» D E L O Z A O B N O V O «

(ANDREJ GABRŠČEK, GORIŠKI SLOVENCII, 1934, STR. 539)

VRAČANJE BEGUNCEV

Delo za obnovo je prevzelo kar nekaj odborov in komisij, prva med njimi je bila na deželni ravni »Deželna komisija za obnovo« pri namestništvu v Trstu pod vodstvom deželnega namestnika barona Adolfa Fries Skeneja in deželnega glavarja mons. Luigija Faiduttija. Že konec novembra 1917 je bil pod pokroviteljstvom Jugoslovanskega kluba na Dunaju ustanovljen »Osrednji odbor za vrnitev beguncev in obnovitev Primorja«, ki ga je

organizacijsko vodil Andrej Gabršček, osrednja slovenska osebnost v delu za obnovo in vračanju beguncev. Eden od pogojev za uspešno obnovo je bila tudi udeležba obrtnikov, če je bilo le mogoče domačih, pri obnovitvenih delih. V reševanje tega izziva se je vključil prav »Osrednji odbor«, ki je pri domobranskem poveljstvu izposloval, da je bilo 53 od 100 domačih obrtnikov oproščenih nadaljnje vojaške službe in je lahko sodelovalo pri obnovi. Vanjo so se dejavno vključili tudi župani v vojni prizadetih občin in ustanovili »Župansko zvezo po vojni poškodovanih občin«, ki naj bi predvsem oživila mizarska podjetja, opekarne, apnarne, kamnolome in kamnoseške delavnice.

Akcija za obnovo Goriške se je v spomladanskih mesecih leta 1918 širila, organizacijsko je svoje veje razširila na Kranjsko, od koder so se vračali številni begunci. Tudi deželne oblasti niso povsem obstale v delu za obnovo, 18. februarja 1918 se je sestal »Deželni sosvet za obnovo poknežene grofije Goriško – Gradiščanske«. V Gorico so se začeli vračati tudi oblastni organi, medtem ko je deželni glavar Faidutti vztrajal v izgnanstvu.

Zaradi neučinkovitosti osrednjih avstrijskih oblasti je bil v Gorici ustanovljen »Okrajni odbor za begunce«, kateraga temeljna naloga je bila priskrbeti beguncem varno streho nad glavo, prehrano, orodje, pohištvo, obleko ter obuditi šolsko dejavnosti. V obnovitvene dejavnosti se je vključil tudi 13. aprila 1918 leta v Ljubljani ustanovljen »Odbor za obnovo Goriške«. Toda obnova ni potekala po načrtih in tudi ne na način, kot si ga je zamislila »Županska zveza«. Medtem se je zaostriilo tudi begunsko vprašanje, saj so beguncem oblasti ob vrnitvi odrekale vsakršno podporo. Nov korak k prenovi je bila ustanovitev Narodnega sveta v Ljubljani ter goriškega pokrajinskega odseka, kar je pomenilo večjo slovensko pobudo pri reševanju obnovitvenih težav na Goriškem. V okviru gospodarskega odseka Narodnega sveta je deloval obnovitveni pododsek. Pokazala se je tudi potreba, da se na nek način centralizirajo dela za obnovo, saj je bila leta zelo razpršena po različnih organizacijah, kar bi lahko predstavljal Pokrajinski odsek Narodnega sveta.

Konec vojne in nastanek Države Srbov, Hrvatov in Slovencev sta v obnovitvene napore vnesla nove dimenzije. V deželi so sicer vladale kaotične razmere, civilno prebivalstvo je plenilo in ropalo vojaške transporte in skladišča, ter si tako kar samo "povrnilo" del vojne škode, plenili so vojaški in drug material, vdirali so v prazna stanovanja ter odnašali, kar so potrebovali. Zato so tedanje oblasti morale ukrepati z uvedbo policijske ure za vse gostilne od 20. ure dalje, za vse kavarne od 21. ure, od 20. ure dalje v kavarnah niso smeli več točiti alkoholnih pijač, tudi gibanje po mestih ulicah in trgih je bilo od 21. ure dalje prepovedano.

Dne 3. novembra 1918 je v Trst vkorakala italijanska vojska in začela uresničevati določbe Londonskega memoranduma. Oblast Pokrajinskega odseka je bila tako kratkotrajna in se je zaključila s prihodom italijanske vojske in prvih predstavnikov italijanskih oblasti v Gorico 5. novembra 1918, 6. novembra je v Gorico prišlo italijansko vojaštvo. Narodni odsek je tedaj moral odpoklicati slovenske narodne straže; 7. novembra je prišla v mesto redna italijanska vojska. Nove oblasti, nova država, toda stari, z vojno pogojeni problemi v mestu in njegovi okolici so ostali. Obnova mestnih stavb in porušениh krajev je potekala počasi in se zavlekla v sredino 20. let 20. stoletja.

Cesta pri Kostanjevici na Krasu proti Fajtjemu Hribu, 1. 3. 1918

Staro goriško pokopališče,
3. 11. 1917

Ruševine mostu čez Sočo
pri Solkanu, 27. 10. 1917

Gradišče nad Prvačino,
30. 9. 1917

Tolmin - glavni trg z
vodnjakom v ospredju in od
obstreljevanja poškodovano
gostilno pri Kranjcu

MAKS

ŽIVLJENJE IN DELO

FABIANI (1865–1962)

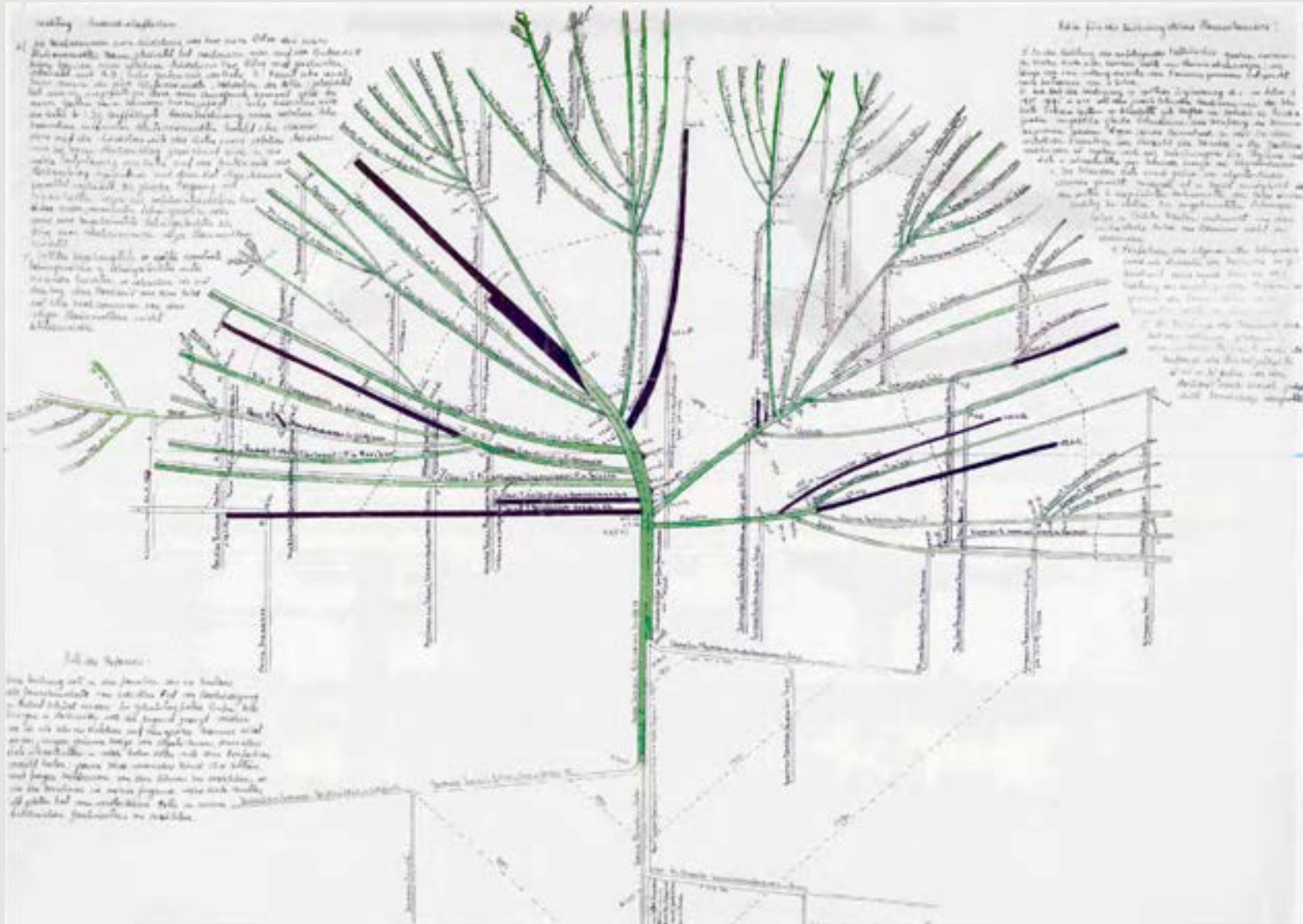
Maximilian, Max oziroma Maks Fabiani je bil rojen 29. aprila 1865 v Kobdilju pri Štanjelu v času obstoja večkulturne avstro-ogrske monarhije, ko je deželo Goriško-Gradiško zaznamoval družbeni in gospodarski razvoj ter sobivanje slovenske, furlanske, italijanske in avstrijsko-nemške kulture in jezikov.

Maks, dvanajsti od štirinajstih otrok iz premožne družine tržaško-tirolske plemkinje Karoline Kofler in kraškega veleposestnika Antona Fabianija, slovensko-furlanskih prednikov, se je formiral v treh kulturah in jeziki: na narodnostno pretežno slovenskem Krasu, ob prisotnosti italijansko-furlanske kulture, v avstrijski državi.

Fabiani se je najprej šolal na domačem posestvu v Kobdilju, osnovno šolo je obiskoval v Štanjelu, realko pa v Ljubljani, kasneje pomembnem mestu za njegovo poklicno in življenjsko pot. Arhitekturo je študiral na dunajski Politehniki (Technische Hochschule), kjer je uspešno diplomiral leta 1892. Med študijem je bil dve leti asistent na Politehniki v Gradcu. Leta 1892 je kandidiral za prestižno štipendijo Carla Ghega, najprestižnejšo štipendijo v tedanji monarhiji, z denarjem katere je do leta 1894 potoval po Italiji, Grčiji, Turčiji, Mali Aziji ter Nemčiji, Švici, Belgiji, Franciji in Angliji. Izkušnja je zaznamovala Fabianijevo življenje in kot je zapisal je bilo »to svobodno potovanje nekakšen vir vsega mojega znanja in kulture«.

Družinski grb Fabianijevih
(Vir: Ustanova Maks Fabiani,
dalje UMF, zbirka R. Krtina)

Rodovnik (družinsko drevo) Fabianijevih, ki ga je leta 1935 sestavil Maksov brat, svetnik tržaškega namestništva, Edmund Fabiani, zadnji Fabiani, ki je do leta 1952 gospodaril na družinskem posestvu in umrl brez potomcev. (Vir: UMF, Zbirka E. Ferrari Sauli)

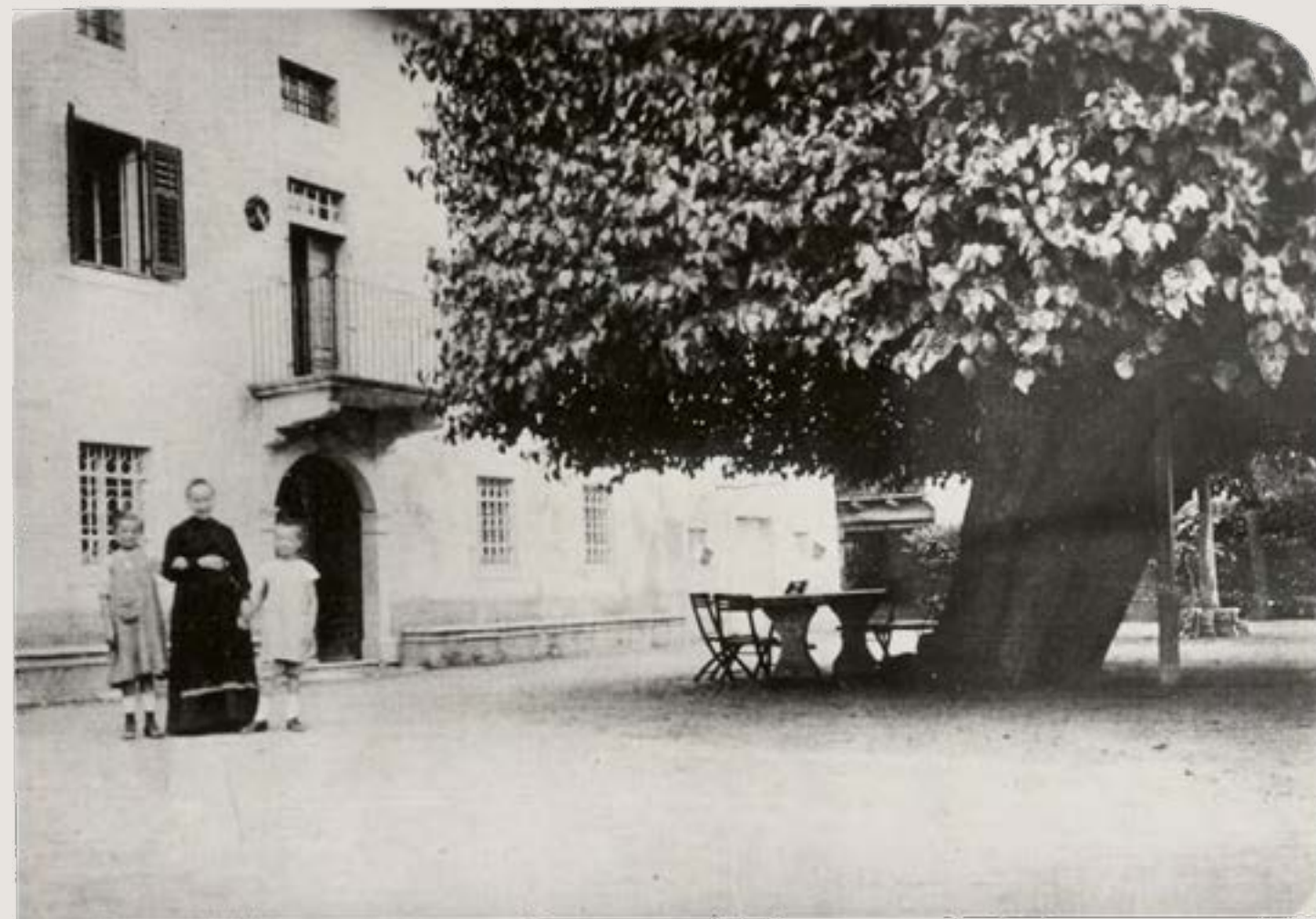
Maksova starša Charlotta
in Anton Fabiani leta 1865
(Vir: UMF, Zbirka E. Ferrari Sauli)

Študijska leta Maksa
Fabianija leta 1892 v Grazu
(Vir: UMF)

Fabianijevi bratje nazdravljajo Maksu (prvi z leve) ob imenovanju za profesorja
na Visoki tehnični šoli na Dunaju leta 1902 (Vir: UMF)

Fabianijeva murva pred Serzentovo hiši v Kobdilju,
kjer je Maks preživel otroštvo in mlada leta (Vir: UMF Zbirka E. Ferrari Sauli)

Rodbina Fabianijevih pod murvo leta 1921, v sredini spredaj Maksova mama
Charlotta, Maks (četrti z leve, zadaj) (Vir: UMF Zbirka E. Ferrari Sauli)

Trgatev pri Fabianijevih leta 1932. Fabianijeva družina je bila ena
najbogatejših v okolici, saj so imeli v lasti obsežne vinograde,
posebej so bili znani po pridelavi Pikolita. Obogateli naj bi s prodajo
vode, v lasti so imeli enega redkih vodnih virov, ki tudi poleti ni
presahnil. (Vir: UMF Zbirka E. Ferrari Sauli)

Dunajska leta, ki so sledila, so pomenila vrhunec v Fabianijevi karieri arhitekta in urbanista. Po začetnem sodelovanju z vodilnim dunajskim secesijskim arhitektom Ottom Wagnerjem (1894–1896) se je uveljavil kot samostojni snovalec palač v številnih mestih monarhije, zlasti na Dunaju, v Trstu, Ljubljani in Gorici, ter tudi kot prodoren urbanist. Za nadaljnjo kariero je bil ključen načrt za urbanistično obnovo mesta Ljubljana po velikem potresu leta 1895, ki ga je izdelal na lastno pobudo. Pravi prelom se je zgodil leto kasneje z zmago na natečaju za prestižno zdravilišče za državne uslužbence avstro-ogrske monarhije v Opatiji, s katero so se mu odprla vrata na dunajski dvor. Leta 1902 je na dunajski univerzi doktoriral iz tehničnih ved in postal prvi arhitekt, ki je dosegel ta akademski naziv, ob petdesetletnici podelitve doktorata je prejel še zlati doktorat; dobil je mesto univerzitetnega profesorja za notranjo dekoracijo in ornamentalno kompozicijo. Uspehe je na Dunaju kronal z vlogo osebnega svetovalca avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda.

Maks med Kobdiljci leta 1952 (Vir: UMF)

Maks Fabiani, poverjenik Katedre za arhitekturo in dekoracijo na dunajski Visoki tehniški šoli, 1910
(Vir: UMF)

Max Fabiani leta 1955
(Vir: UMF, Zbirka R. Krtina)

Fabiani leta 1958, na svoj 88. rojstni dan
(Vir: UMF)

Palača Uranija na Dunaju (Vir: UMF)

Narodni dom v Trstu (Vir: UMF)

Goriški grad, preureditev leta 1938 (Vir: UMF)

Njegova dela so raztresena po raznih evropskih državah (npr. regulacijski načrt za Lj. 1895; regulacijski načrt za Bijelsko 1898; načrt za razširitev Lj.-Bežigrad 1898; Portois et Fix, Dunaj 1899; načrt za ureditev Karlsplatz na Dunaju, 1899; palača Artaria, Dunaj 1900; Krisperjeva hiša, Lj. 1902; Trgovski dom, Gorica 1903; Hribarjeva hiša, Lj. 1905; hiši Bartoli in Stabile, Trst 1905; ženski licej, Lj. 1906; Bambergova hiša, Lj. 1907; Jakopičev paviljon, Lj. 1908; Urania, Dunaj 1909; načrt za obnovo Gorice in okolice 1917–22; regulacijski načrt za Gorico, 1925; načrti za c. Srca Jezusovega, Gorica 1928, 1930, 1931, 1934, 1935; nova c. in župnišče v Lokavcu pri Ajdovščini 1937; načrt za razširitev palače Attems-Heiligenkreutz, Gor. 1955; načrt za cestno omrežje v Lj., 1960 itd.). Pisal je v strokovne revije in lokalno časopisje.

Ob slavi in uspehih na tujem je ostal močno navezan na domače kraje in se je na Kras tudi pogosto vračal. Znana je anekdota, da naj bi ob koncu tedna odhajal v svoj dunajski atelje, tam v preddverju pustil viseti svoj plašč in klobuk – kot krinko, medtem ko je bil sam že na vlaku proti Ljubljani oziroma Štanjelu. Leta 1923 je sprejel mesto profesorja umetnostne zgodovine na višji šoli v Gorici. Med letoma 1925 in 1945 je bil tudi tajnik združenja inženirjev in arhitektov v Gorici. Od 1926 je bil član Škofovske komisije za nabožno umetnost, med letoma 1935 in 1945 pa župan (podestà) v Štanjelu.

Med letoma 1938 in 1962 je bil honorarni inšpektor za konzervacijo spomenikov. Bil je tudi član komisij pri organizaciji raznih razstav (npr. Gorica 1929), na katerih je včasih tudi sam razstavljal. Prejel je več odličij in priznanj za svoje delo (npr. Grand prix in zlato kolajno na svetovni razstavi v Parizu 1900).

Tudi svojim domačim krajem je želel zagotoviti boljšo prihodnost z ureditvami, ki so bile napredne in hkrati izhajajoče iz lokalne tradicije in okolja. Temelj in največja vrednost Fabianijevega dela na širšem goriškem prostoru je bilo dobro poznavanje krajev, razumevanje in spoštovanje njihovih kulturnih in zgodovinskih sestavin, ob hkratnem zavedanju nujnosti posodobitve in priprave na novo stoletje, na nove čase. Za realizacijo projekta povojne obnove je Fabiani »zastavil« tako rekoč polovico svojega življenja, ki ga je do smrti leta 1962 preživel pretežno v Gorici.

Ljubljana, Prešerenov spomenik s Fabianijevim podstavkom
(Vir: Goriška knjižnica Franceta Bevka)

MAKS FABIANI

DELO ZA OBNOVO

Med 1. svetovno vojno je Fabiani na Dunaju s somišljeniki ustanovil odbor za pomoč beguncem iz južnih provinc, razseljenih po deželah Spodnje Avstrije. Leta 1917, takoj po koncu bojev na soški fronti, je sprejel prelomno odločitev: star 52 let se je odpovedal uspešni karieri na Dunaju in se vrnil na Goriško, opustošeno v vojni, kjer je še istega leta postal vodja avstrijskega Urada za obnovo s sedežem v Gorici, uradno ustanovljenega 12. 2. 1918. Januarja 1919 je zavrnil povabilo dunajske univerze za vrnitev na Dunaj in nadaljevanje profesure. V pismu rektorju univerze je kot razlog za zavrnitev navedel moralno zavezo, da nadaljuje službo »upravitelja obnovitvenih del v Gorici in Gradišču«. Z uveljavitvijo italijanske oblasti nad nekdanjimi avstro-ogorskimi ozemlji le nekaj mesecev kasneje se je njegova osebna kalvarija pravzaprav šele začela, podobno kot za številne druge Primorce, ki so se po koncu vojne vračali na svoje večinoma porušene domove v tujo državo. Marca 1919 je Italija avstrijski urad za obnovo ukinila, vse njegove zaposlene, vključno s Fabianijem, pa odpustila. Označenemu kot Slovenec in avstrijski patriot so bile v nadaljevanju zavrnjene tudi prošnje za kakršno koli drugo državno službo. S strokovnim ugledom in podporo vplivnih posameznikov mu je leta 1920 uspela začasna vrnitev na čelo medtem ponovno vzpostavljenega urada, ki je pod Italijo dobil naziv Ufficio provinciale ricostruzioni architettura oziroma kasneje Ufficio provinciale regolazioni e architetture danneggiate, s kratico U.P.R.A.

Do leta 1922, ko je bil urad dokončno ukinjen, je Maks Fabiani z maloštevilnimi sodelavci izdelal preko 90 regulacijskih načrtov za povojno obnovo mest in vasi v Posočju, na Goriškem, Krasu in v Vipavski dolini, na slovenski in italijanski strani sedanje meje. Do sedaj jih je bilo posredno ali neposredno identificiranih 92. Poleg omenjenih urbanističnih načrtov navaja Fabiani sam v poročilu iz leta 1922 tudi oddajo 70 načrtov za obnovo ali gradnjo javnih stavb, ki še niso bile v celoti identificirane. Med njimi so šole, upravne stavbe, cerkve, pokopališča in drugi objekti skupnosti v teh krajih. Tako kot so se številni primorski begunci ob koncu 1. svetovne vojne vračali v porušene domove in v novo državo, tako se je tudi Fabiani leta 1917 začel povsem novo poglavje življenja; novi začetki, ki so vzklili na ruševinah vojne.

Fabianijeva zapuščina Goriški je obsežna in dragocena, tudi v materialnem smislu. Ob primerjanju številnih fotografij iz vojnega in povojnega obdobja, samih regulacijskih načrtov ali ob sprehodu skozi katerega od »Fabianijevih« mest ali vasi se poraja vprašanje: kakšni bi bili ti kraji danes, če se zanje takrat ne bi zavzel razgledan in daljnoviden svetovljan, arhitekt in urbanist, ki je bil hkrati tukaj doma?

Slikovno gradivo: Kraji v Posočju, na Goriškem, Krasu in v Vipavski dolini, za katere je Maks Fabiani med letoma 1917 in 1922 izdeloval oziroma vodil izdelavo urbanističnih regulacijskih načrtov.

Vir: Tina Jazbec, prof. um. zg. in zg., Razstava Maks Fabiani, arhitekt, urbanist, župan, mislec, izumitelj, Kvadratni stolp v Štanjelu.

Slikovno gradivo: Fabianijevo poročilo v zvezi z oddanimi načrti, vključno s 70 načrti za gradnjo ali obnovo posameznih stavb, hranijo Musei Provinciali Gorizia. Ustanova Maks Fabiani iz Štanjela hrani kopijo popisa lokacij, za katere naj bi bili med letoma 1917 in 1922 izdelani regulacijski načrti z naslovom Piano Territoriale del bacino dell’Isonzo – Elenco dei Piani Regolatori elaborati dall’UPRA – Wiederaufbau tra il 1917 e il 1922.

C. off.

Si consegna all'interessato il seguente
certificato ~~redatto~~ sulla unita carta bollata.

Si certifica che
l'ing. arch. dott. ^{ing. Fabiani} M. Fabiani,
già professore ordi-
nario del Politecnico di
Vienna, è stato ~~occupato~~
dal 12 marzo 1920 al
31 ottobre 1922 impiegato
della ~~comune~~ Giunta Pro-
vinciale di Gorizia quale
direttore dell'ufficio pro-
vinciale Regolazioni ed
Architettura dei Comuni
danneggiati della guerra.

< Vaghi appunti uniti. >

L. ³/_I 24

N

Q. 9. 924
1. 1067

ING. ARCH. PROF.
DOTT. M. FABIANI

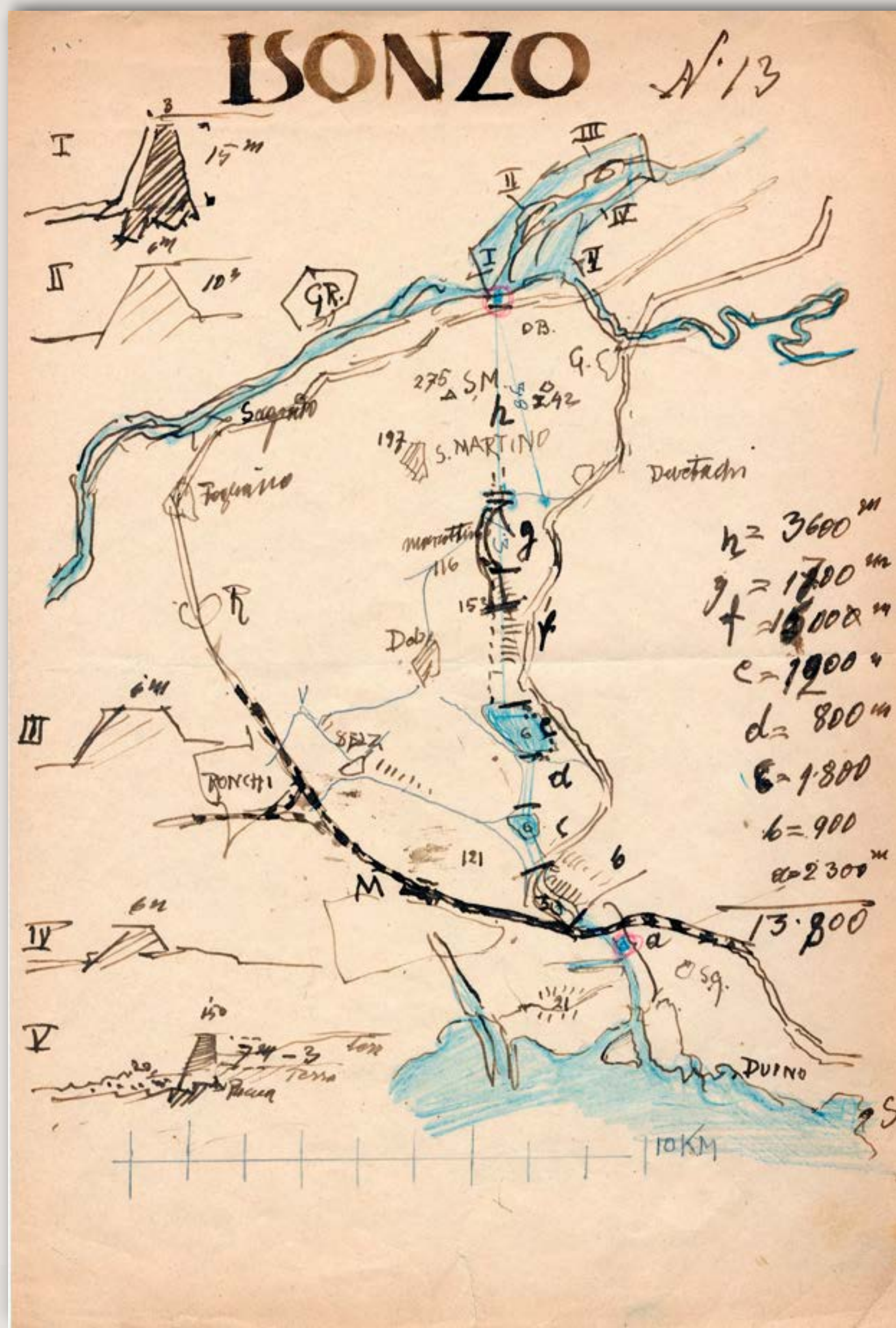
L'ing. Arch. M. FABIANI, già professore ordinario del Politecnico
di Vienna, era col consenso del R. Governatore della V.G. dal
22 Marzo 1919 fino al 31 Ottobre 1922 (consegna dei lavori il
15 Febbraio 1923) impiegato della Giunta Provinciale di Gori-
zia e Gradisca, quale dirigente dell'ufficio Regolazioni e Ar-
chitettura per i Comuni danneggiati.

< In tale incarico ^{egli} si occupò delle regolazioni di circa 60 ^{comuni} città
e paesi e seppe espletare il suo compito e portarlo a ^{termine} finimen-
to ^{speciale} ~~mercé~~ la sua grande esperienza e competenza ^{nonché in grazia alla} in materia ~~di~~ ^{autorità} ~~personale~~, di modo che tutte le proposte di regolazio-
ne furono senza eccezione e cambiamenti accettate dai singoli
Consigli comunali e furono anche in gran parte di già effettua-
te, per quanto non si avesse avuto ancora il diritto di espre-
priazione, né a disposizione \ mezzi finanziari >

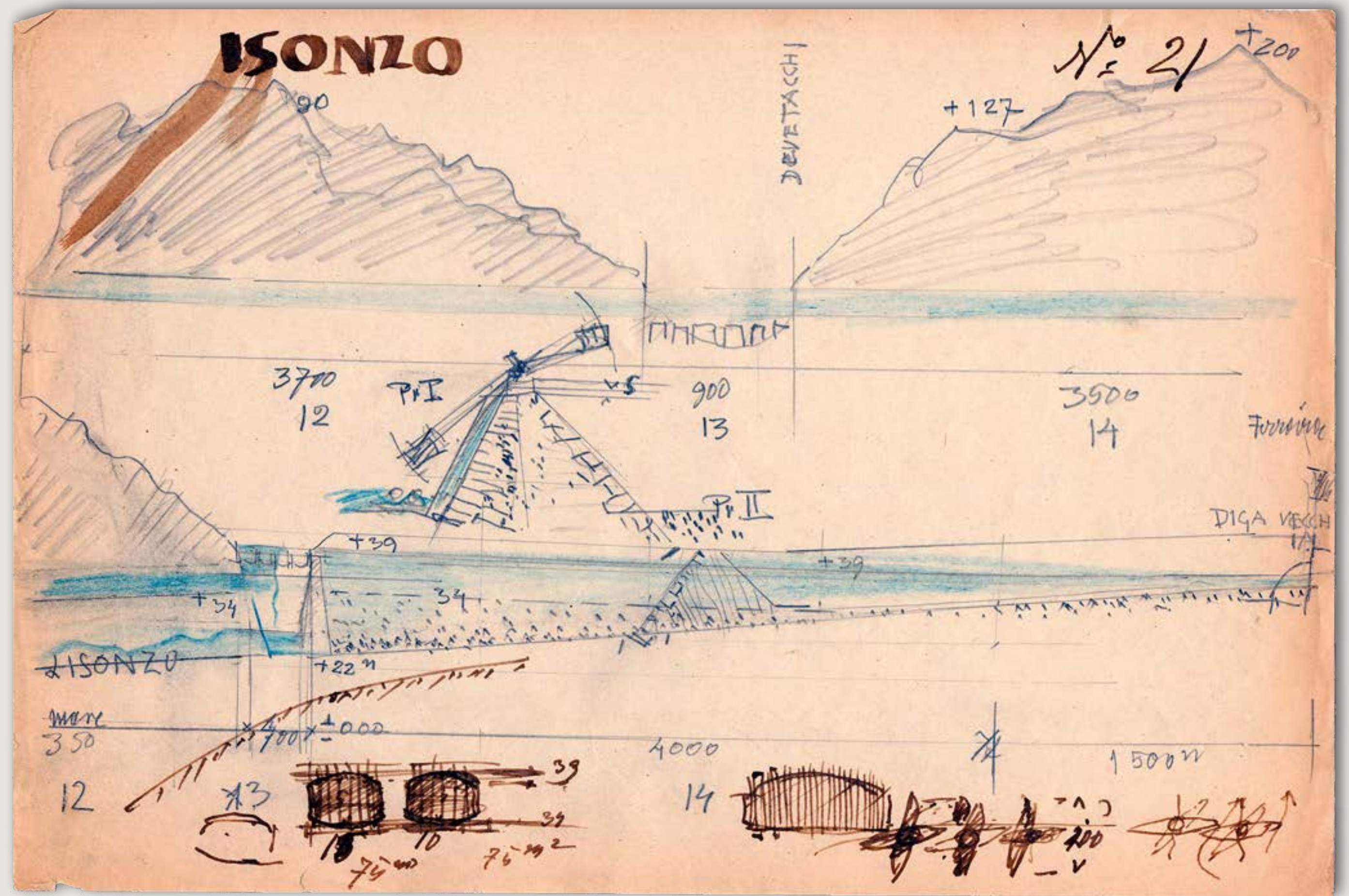
Nel rilevare questa singolare attività tecnica e artistica del
Ing. Fabiani, che ~~rese~~ ^{sfruttare} possibile di ^{della condizione venuta a determinarsi in seguito} sfruttare in provincia, prima
della ricostruzione, il deterioramento causato dalla guerra per
la sistemazione razionale della maggior parte dei paesi, si con-
ferma con massima soddisfazione il pieno successo del suo man-
dato. >

12/3-20 - 31/10-22

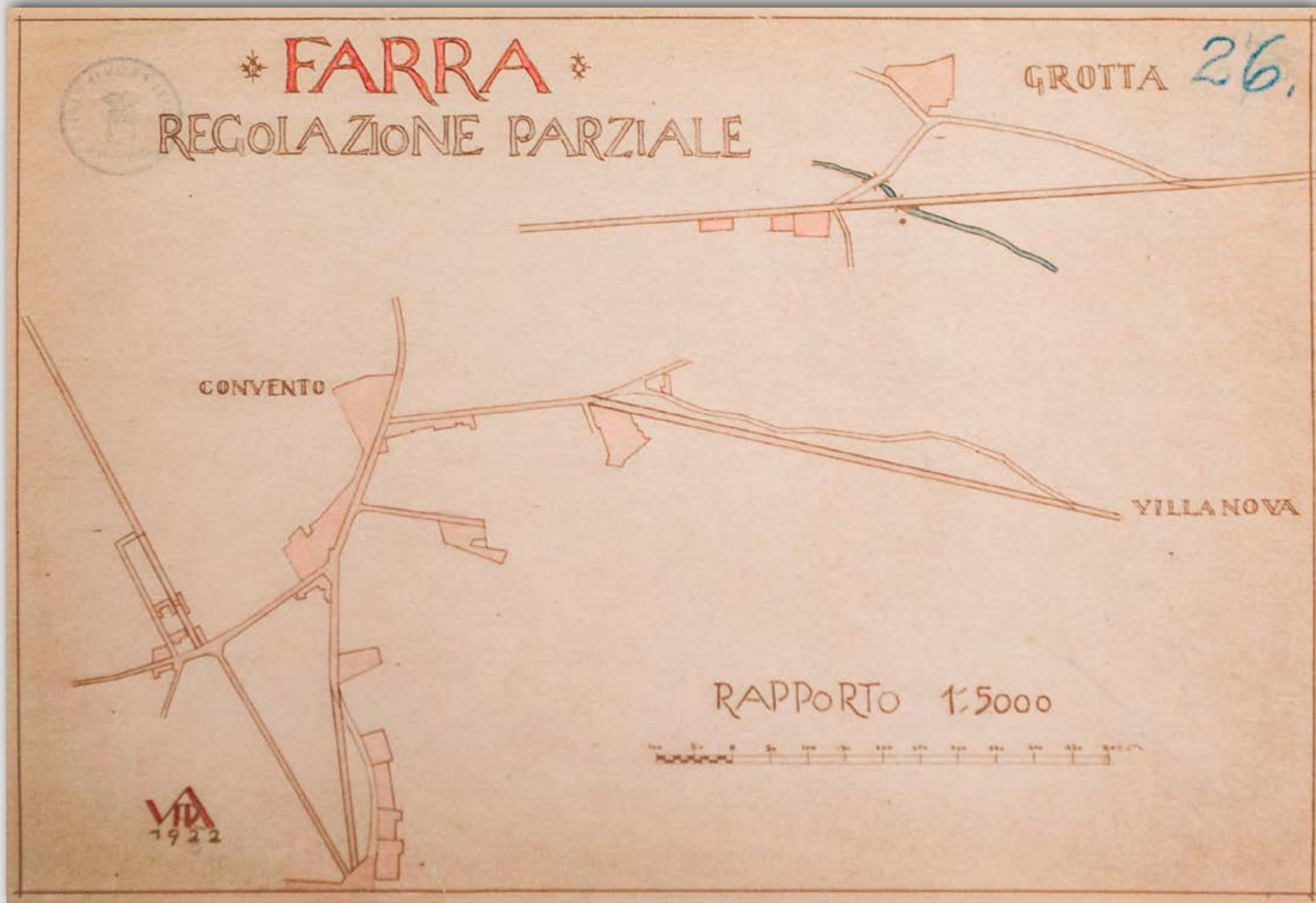
Potrdilo o zaposlitvi Fabijanija
pri obnovi Posočja
(Vir: Archivio Storico Provinciale
Gorizia (ASPG), ARP (Archivio della
Rappresentanza Provinciale), sez. I, b. 380,
fasc. 191)

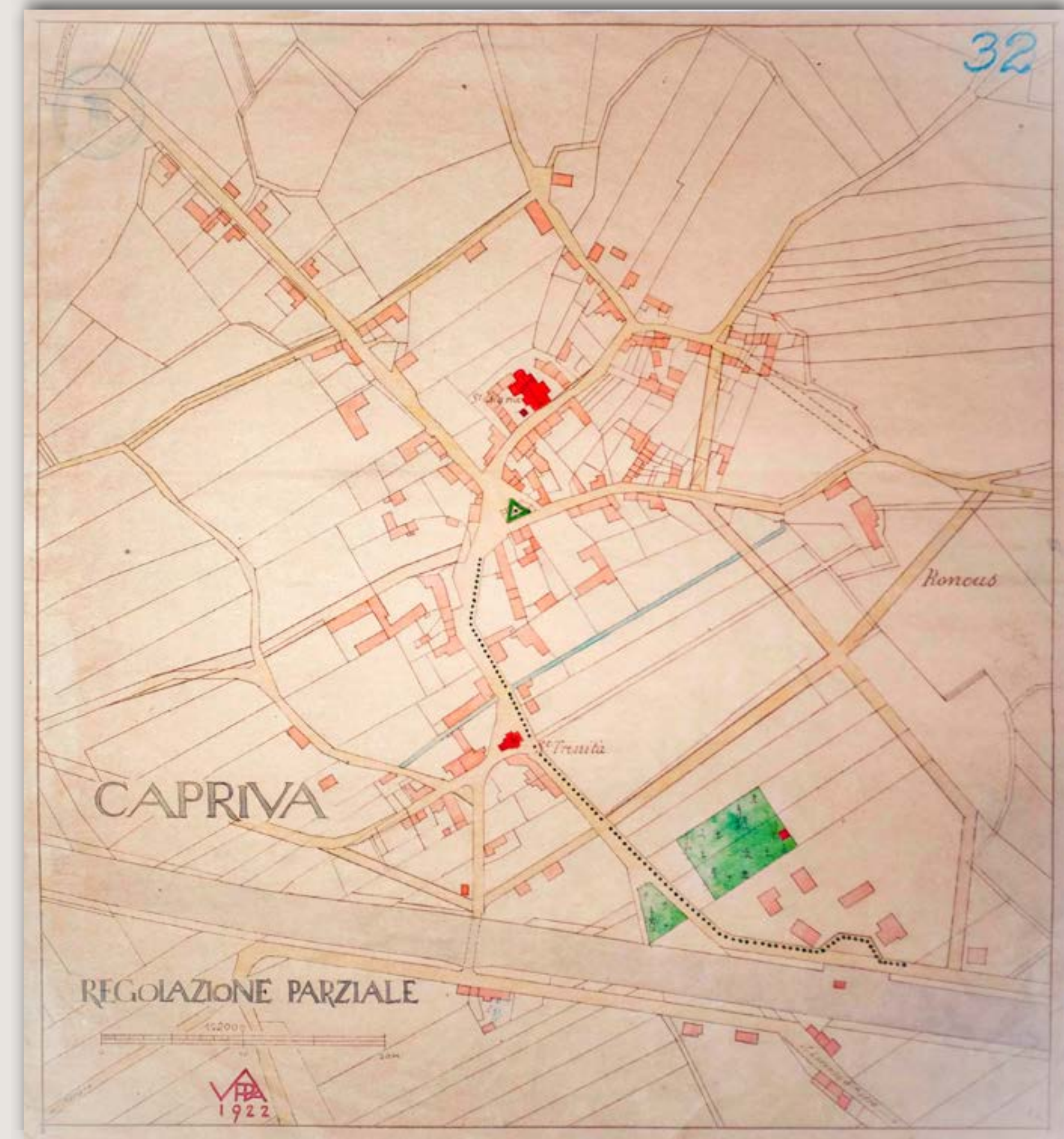
Osnutek regulacije Soče
(Vir: ASPG, Fondo Fabiani Max, Isonzo.
Regolazione delle piene)

Osnutek regulacije Soče
(Vir: ASPG, Fondo Fabiani Max, Isonzo. Regolazione delle piene)

Fara ob Soči (Farra d'Isonzo), regulacijski načrt, 1922 (Vir: ASPG, Mappe UPRA)

Koprivno, regulacijski načrt, 1922 (Vir: ASPG, Mappe UPRA)

OBNOVLJENA PRIMORSKA

Zobno krajev vzdolž reke Soče, je pridobilo Fabianijevo urbanistično načrtovanje Posočja v širšem evropskem smislu dve novosti: hkrati regionalno planiranje in načrtovanje posameznih objektov. Načrti ureditve Posočja so bil končani 30. oktobra 1922. »Ob nastopu tega datuma, sporočam, da sem storil vse, kar je bilo mogoče, da bi spoštoval rok, ki mi je bil določen. Nekatera dela sem, kjer je bilo mogoče, poenostavil, uslužbencem pa nisem dovolil nobenih dopustov. Trenutno so vsi regulacijski načrti, kot so naštet v prilogi, končani in na ogled po posameznih občinah. Zaključeni so skoraj vsi originalni načrt. [...], ki so izdelani v merilu 1:1440. Poleg regulacijskih načrtov so bili, za poenostavitev regulacije, narisani tudi načrti za posamezne hiše, občinske stavbe in cerkve, tako smo dodatno izročili še sedemdeset načrtov. [...] Dovoljujem si pripomniti, da v nobenem primeru nismo vložili posebnega odškodninskega zahtevka, niti za načrte niti za razne reprodukcije in posege. Regulacija vasi in mest je v večini primerov že tehnično določena z novimi zgradbami. [...]« je ob predaji vseh regulacijskih planov Prefekturi v spremnem dopisu podpisal »v popolni vdanosti prof. arh. Maks Fabiani«.

Vnavodilih ob prvi izdaji načrtov je bilo poudarjeno, »da so bila izdelana po mnogih preverjanjih »in situ« ter ob upoštevanju mnenj odgovornih in zainteresiranih oseb«. Devdeset načrtov je namreč slonelo na predhodno sprejetem zakonskem odloku, kar je zaščitilo tudi morebitna nasprotovanja z novimi smernicami in urejalo morebitne razlastitve v splošno korist. V marcu leta 1922 so potekale številne občinske seje, na katerih se je o regulacijah razpravljalo, kar je rezultiralo tudi v upoštevanih in ponekod na novo izrisanih situacijah.

Vzdolž Posočja so se tako razgrnili plani v Tolminu (14. 3. 1922) za Kobarid, Čezsočo, Bovec, Dvor, Most na Soči, Volče, Tolmin. V Opatjem selu (15. 3. 1922) za Temnico, Kostanjevico, Doberdob, Jamlje, Opatje selo, Lokvico, Brestovico. V Gorici (28.3.1922) za Gradišče, Zagrad, Faro, Moš, Koprivno, Šlovrenc, Romans, Mariano, Ločnik, Krmin. V Tržiču za Tržič, Ronke, Toljan, Gradež, Šentpeter ob Soči, Škocjan in v Gorici za Ajbo, Anhovo, Bilje, Deskle, Britof, Plave, Kanal ob Soči, Ročinj, Medano, Vipavo in Ajdovščino.

Vir reproduciranih dokumentov: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II,

Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia

Slovenska matica 1921 -

Zemljevid slovenskega ozemlja.

1:200.000, Ljubljana

(Vir: Zemljepisni muzej GIAM ZRC SAZU)

N. 1361 prot.

Gorizia 7 giugno 1921

Al Commissariato per Gli Affari Autonomi di

G O R I Z I A

Ora che il lavoro di ricostruzione va estendendosi anche ai centri di secondaria importanza richiedendo provvedimenti di ripulizione, mi onoro portare a conoscenza di cotesto Commissariato lo stato attuale dei lavori compiuti ed in corso presso questo ufficio, facendone seguire tale esposizione da alcune considerazioni in merito all'attuazione pratica dei piani stessi.

Furono sino ad ora elaborati e completati i seguenti piani:

Salcano	S. Andrea
Lucinico	Vertoiba
Podgora	Graviasca
Peuma	Gorizia
Tolmino	Monfalcone
Castagnevizza	S. Pietro
S. Floriano	Redipuglia
Opacchiesella	Marra

Sono in elaborazione:

Plezzo	Cervignano
Ronchi	Merna
Doberdò	Forlìano
Canale	S. Lucia
Aidussina	Ronzina
Mossa	Selo
Aiba	Auzza
Ronziano	Anhovo
Riferberga	Prevacina
Jamiano	Tarvisio

Per Monfalcone e Gorizia che possiedono i loro uffici tecnici l'elaborazione tecnica dei piani venne onorata da parte di tali uffici con la mia collaborazione personale.

Vennero in moltissimi casi forniti dettagli ai sindaci e a privati, fissate sopralluogo, le linee di fabbrica; spesso fu necessario l'intervento dell'ufficio per la transazione e correzione di parcelle.

Tutti i piani completati sono, presentemente, allo stato di pratica attuazione. Però non essendo la Provincia e non sempre i comuni in grado di poter concedere compensi in denaro o in fondi equivalenti ne risultano, a volte, gravi difficoltà per le quali (come a Salcano, S. Andrea, Lucinico, Monfalcone ecc.) è sempre necessitato il mio ripetuto intervento con grave dispendio di energia e di tempo, dovendo, in mancanza di leggi precise, limitarmi a un lavoro di perquisizione singola, illustrando la necessità o i vantaggi di una sana regolazione e cercando di ridurre al minimo le richieste di esagerati compensi.

Ma per quanto sino ad ^{ora} si sia riusciti ad appianare ogni controversia mediante accordo diretto tra le parti, il lavoro verrebbe di molto facilitato da una legge di espropriazione da applicarsi in casi di contrasti inconciliabili.

Il Capo Ufficio
(Ing. Arch. G. Fabiani)

G. Fabiani

Seznam krajev
za obnovo, 1921

Seznam krajev
za obnovo, 1922

Capitolo

Quando appi in consegna le opere di cui si tratta ch' il 2° prof. Pa...

Gradisca	Selo del Carso	Ronchi
Duino	Mariano d'Acquedotto	Ranziano
Aidussina	Mariano	Kal-Bainsizza
Canale	Pec	Vippacco
Canale d'Acquedotto	Gabrizia Isonzo	
San Pietro di Gorizia	Redipuglia	
Nuova Villa del Carso	Dor di Plezzo	
Savogna	Salcano	
Rubbia	S. Martino	
Monte Santo (Gargaro)	Podgora	
Prevacina	Vertoiba superiore	
Descla	Vertoiba inferiore	
Sent'Andrea	Peuma Podgora	
Gorenje Vas di Canale	Castagnavizza	
Cerovo Superiore	Plava, Naurje, Prebela	
Santa Lucia	Plezso	
San Floriano	Farra	
Lucinico	Romans	
Ronzina	Anicova	
Volzano	Lesice	
Farra d'Acquedotto	Gorenje-pole	
Doberdò	Mossa	
Biglia	S. Lorenzo di Mossa	
Nabresina	Iamiano	
Auzza	Caprive	
Polazzo	Tolimino	
Fogliano	Brestovizza	
Oppacchiasella		

Capitolo

Quando appi in consegna le opere di cui si tratta ch' il 2° prof. Pa...

Gradisca	Selo del Carso	Ronchi
Duino	Mariano d'Acquedotto	Ranziano
Aidussina	Mariano	Kal-Bainsizza
Canale	Pec	Vippacco
Canale d'Acquedotto	Gabrizia Isonzo	
San Pietro di Gorizia	Redipuglia	
Nuova Villa del Carso	Dor di Plezzo	
Savogna	Salcano	
Rubbia	S. Martino	
Monte Santo (Gargaro)	Podgora	
Prevacina	Vertoiba superiore	
Descla		

Pripis na hrbtni strani seznama krajev za obnovo, 1922

Elenco
dei comuni ai quali fu consegnato risp. spedito

	il piano regolatore	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911
S. Pietro	con. 9/3 ²²	9/3	9/3	14/4
Salcano	11. 9/3	9/3	9/3	-
Vertojba	9/3	9/3	9/3	-
Merna	4.3.1913 - 23/3	9/3 - 23/3	9/3 - 23/3	-
Ranziano	12/3	9/3	9/3	-
Gradiscutta	12/3	9/3	9/3	-
Biglia	29/3	9/3	9/3	-
Prevacina	9/3	9/3	9/3	-
S. Andrea	12/3 - 11/3	9/3	9/3	-
Savogna	12/3	9/3	9/3	-
Rubbia	12/3	9/3	9/3	-
Podgora	9/3	9/3	9/3	-
Peuma	9/3	9/3	9/3	-
Aidussina	13/3	13/3	13/3	-
Vipacco		13/3	13/3	-
Bigliana				
Medana				
Quisca				
Descla	13/3	13/3	13/3	-
" Britof	13/3	8/3	8/3	-
Anicova		13/3	13/3	14/4
Canale	13/3	13/3	13/3	-
Auzza	13/3	13/3	13/3	-
Ronzina	29/3	13/3	13/3	-
Tolmino	24/3	14/3	14/3	-
Sottolmino		8/3	8/3	-
Volce	24/3	14/3	14/3	-
S. Lucia	20/3	14/3	14/3	-
Caporetto		14/3	14/3	-
Plezzo	27/3	14/3	14/3	-
" Dvor	24/3	8/3	8/3	-

	il piano reg.	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911	Ca Traduzione del R. D. 23.11.1911
Ces Soča		14/3	14/3	14/4
Saga				
Serpenizza				
Oppacchiasella	14/3	15/3	15/3	14/4
" Locvizza	15/3	8/3	8/3	-
Temnizza		15/3	15/3	-
" Castagniccia	15/3	8/3	8/3	-
Selo	15/3	15/3	15/3	-
Jamiano		15/3	15/3	-
" Daino	22/3	15/3	15/3	-
Brestovizza	19/3	15/3	15/3	-
Doberdò	15/3	15/3	15/3	-
S. Floriano	9/3	9/3	9/3	-
Gargaro	9/3	9/3	9/3	-
Aiba				

Seznam krajev
za obnovo, 1922

Elenco degli Atti per le regolazioni dei Comuni Danneggiati

1 Plezzo	30 S. Lucia
2 Salcano	31 S. Martino
3 Ronchi	32 Medana-Big, liana
4 Gradisca	33 Monfalcone
5 Lucinico	34 Castagnavizza
6 S. Andrea	35 Mossa
7 Descla-Britof	36 Cormons
8 S. Pietro	37 Merna
9 Prevacina	38 Sagrado
10 Oppacchissella	39 Aiba
11 Gargero	40 Riferberge
12 Mariano	41 Doberti
13 Fogliano	42 Podgora
14 Farra	
15 Ranziano	
16 Ronzina	
17 Tolmino	
18 Vertoiba	
19 Sele	
20 Rubbia-Savogna	
21 Cervignano	
22 Volzana	
23 Gorenje-Vas-Canale	
24 Auzza	
25 Anchovo	
26 Aidussina	
27 Peuma	
28 Tennizza	
29 S. Floriano	

Consegna giurid. 6 marzo
1923 al r. ing. Trossi
i seguenti lavori di
fianchi perpendenti
la regolazione dei
comuni danneggiati
dalla guerra.
S. M. Fabiani

Seznam krajev za obnovo, 1923

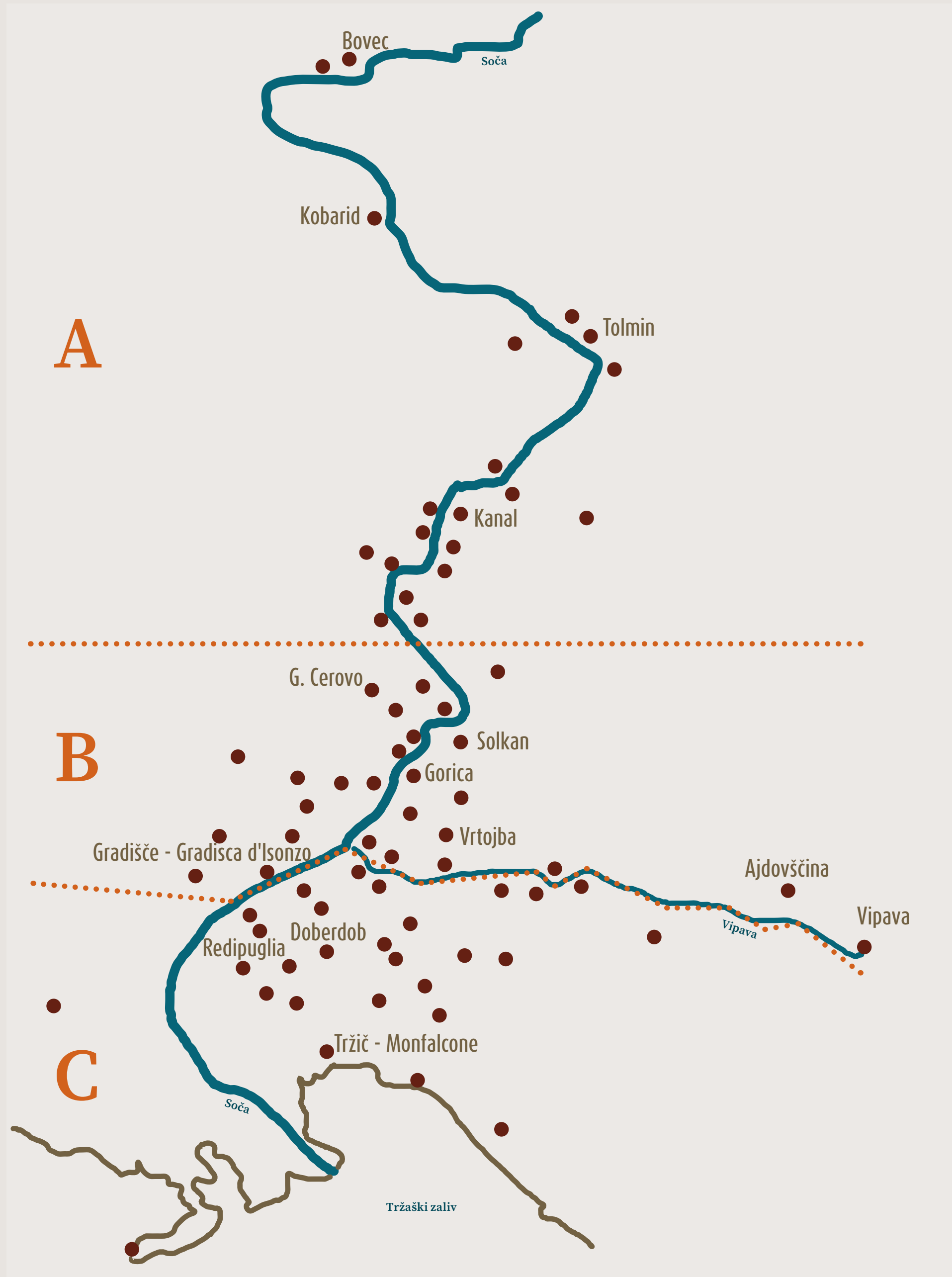
Consegna al r. ing. Trossi
i seguenti lavori di
regolazione:
1. Calcano,
2. S. Pietro di Joppi
3. Britof di Gargaro (dett. ing.)
4. Ronchi.
Joppi 6 marzo 1923
Per S. M. Fabiani
Ing. Glavici

Delni seznam regulacijskih načrtov na dan 6. marec 1923

Piani Regolatori		
1. Lucinico	25 Prevacina ✓	37 Santa Lucia ✓
2. Lucinico ✓	26 Pec ✓	38 Dor ✓
3. Lucinico (strada) ✓	27 Gabria ✓	39 S. Pietro Serizze
4. Gorenja Vas (Canale) ✓	28 S. Floriano ✓	40 Descla ✓
5. Savogna ✓	29 Plezzo ✓	41 S. Andrea ✓
6. Rubbia ✓	30 Aidussina ✓	42 Farra ✓
7. Tolmino ✓	31 Selo ✓	43 Volzana ✓
8. Vipacco ✓	32 Canale ✓	44 Ronchi
9. S. Lorenzo di Mossa ✓	33 Ronzina ✓	45 Redipuglia ✓
10. Jamiano ✓	34 Oppacchissella ✓	46 Romans ✓
11. Mossa ✓	35 Castagnavizza ✓	47 Anicova ✓
12. Brestovizza ✓	36 Fogliano ✓	48 Plava ✓
13. Capriva ✓	37 Duino ✓	49 Merna ✓
14. Ranziano ✓	38 Podgora ✓	50 S. Martino ✓
15. Kal ✓	39 Polazzo ✓	51 Gradisca
16. Vermegliano-Selz ✓	40 Vertoiba inf. sup. ✓	
17. S. Giovanni	41 Nabresina ✓	
18. Locuizza ✓	42 Biglia ✓	
19. Sagora ✓	43 Auzza ✓	
20. Sottotolmino ✓	44 Doberti ✓	
21. Britof-Gargaro	45 Ronchi	
22. Britof-Gargaro dett. ✓	46 Peuma ✓	
23. Gradiscutta ✓	47 Farra ✓	
24. Mariano ✓	48 Canale ✓	
25. Mariano dett. ✓	49 Selo	
26. Cerovo Superiore ✓	50 Selo dett.	

Consegna 6 marzo
1923 e sopralluati
sugli impianti dei
Piani regolatori.
S. M. Fabiani

Seznam krajev za obnovo, 1923

OBNOVLJENO POSOČJE

A

B

C

OBNOVLJENO POSOČJE

OBNOVA CELOTNEGA KRAJA

Maks Fabiani je bil zagotovo eden izmed najzaslužnejših strokovnjakov, ki je med letoma 1917 in 1922 na Goriškem prispeval k obnovi preko 90 za zdaj identificiranih večjih in manjših krajev v Posočju, na Goriškem, v Vipavski dolini in na Krasu, na obeh straneh današnje državne meje med Slovenijo in Italijo, kar predstavlja edinstven dosežek v evropski urbanistični praksi. Številne ulice, ceste, trgi in stavbe na Goriškem, so nastale prav na podlagi zamisli tega primorskega arhitekta.

V svojih regulacijskih načrtih je arhitekt Fabiani želel ujeti duh krajev, »genius loci«, ki so bili potrebni obnove, pa ne le urbanističnem temveč tudi v gospodarskem in družbenem pomenu. Po Fabianiju naj bi naselja zlasti služila njihovim prebivalcem, zato so morala biti funkcionalna, po drugi strani pa naj bi zadostila estetskim, umetniškim in duhovnim vrednotam.

Prvo vodilo je bil razvoj kraja v demografskem in družbeno-gospodarskem smislu, pri čemer je bilo zlasti pomembno predvidevanje gospodarskega razvoja, na podlagi katerega bi bilo mogoče načrtovati tudi za družben razvoj najbolj logične rešitve. Osnovni pogoj za uspešen razvoj je bilo zlasti razširjeno in

posodobljeno cestno omrežje, celo obvoznice in krožišča. Naselja je na novo parceliral in postavil novo ulično mrežo, v primeru večjega razvojnega potenciala (Tolmin, Gorica, Ajdovščina) so bila določena območja širitev, drugje so bila ta območja zgolj nakazana. Načelom razvoja je sledila predrugačenost »notranjosti« naselij, to je trgov, mestnih središč, zelenih in drugih parkovnih površin ter prenova osrednjih stavb, ki so bile nosilke razvoja in prihodnosti (občinske stavbe, šole, cerkve in župnišča).

Gre za delo, ki je bilo izvedeno v zelo kratkem času – upoštevajoč nujo po čimprejšnji vrnitvi beguncev in normaliziranju življenja, usklajevanju različnih, tudi političnih interesov in želja Fabianija s sodelavci, da bi tem krajem zapustili nekaj dolgoročno funkcionalnega, lepega in vezanega na »genius loci«, upoštevajoč duha prostora in njegove kakovosti ter značilnosti posameznega kraja ali kot je sam dejal »Lokalni arhitekturni značaj se mora razvijati iz tradicije, iz za ta kraj najbolj primernih konstrukcijskih ter udomačenih navad.«

BOVEC

Temelj regulacijskega načrta za Bovec (1922) je bila prenova in sprememba cestnega omrežja, predvideval je širitev cest v središču kraja, ureditev cerkvene ploščadi in stopnišče, po katerem bi se dostopalo na ploščad. Pot do župnijske cerkve naj bi bila prav tako razširjena, za kar so bila predvidena rušenja nekaterih cest in trgov. Predlagal je tudi drevored na višjem robu naselja. Prav tako so bili načrtovani zidovi proti plazovom. Načrt ni bil v celoti uresničen.

TOLMIN

Ker je Fabiani predvidel, da se bo zaradi geografske lege Tolmin razvijal kot upravno in šolsko središče Posočja, zato je načrtoval združitev mestnega jedra z novim delom mesta, ki bo rasel ob Tolminki. Ta preprost koncept rasti mesta se resda, ki bi staro mestno jedro s razširjenimi ulicami povezal z novim delom mesta s parkom, ozelenjenim trgom in drevoredom, ni bil uresničen, pa vendar sta bila po 2. svetovni vojni šolski in športni center postavljena na lokacijo, ki jo je zanju načrtoval že Fabiani.

MOST NA SOČI

Most na Soči naj bi krasile razširjene vstopne ulice, pa tudi ulice v naselju naj bi doživele razširitev. Po regulacijskem načrtu bi uredili cerkveno ploščad, velik trg v obliki klina, ki bi ga dopolnjevala spomenik in drevored je bil sicer narejen in kasneje »spremenjen« v postajo.

ROČINJ

Po regulacijskem načrtu (1921) naj bi v vas pripeljala nova cesta, ki bi se odcepila od glavne ceste, v samem kraju pa so bile predvidene spremembe in popravki ulic, pa nov cerkveni trg ter olepšan dostop do cerkvene ploščadi. Zasnova vasi se sicer ni bistveno spremenila. Pokopališče so obnovili šele leta 1925, obnova cerkve in zvonika pa se je zaključila šele leta 1927.

KANAL

Kraj je bil v vojni zelo poškodovan, skupaj s starim mostom čez Sočo, kar je dalo arhitektu Fabianiju možnost temeljitejših posegov, zlasti pri širitvi ulic, tako je razširil oster in nepregleden ovinek, na drugem robu pa je s širitvijo pridobil varnejše cestišče in manjši trg . Naselje je načrtoval v obliki treh trgov, ohranil je baročnega, razmejitev med trgi pa naj bi dosegel z zasaditvijo dreves. Glavni trg bi zaznamovala cerkev in Neptunov vodnjak, omogočen pa naj bi bil pogled s prvega do zadnjega trga. Posegi v kanalu niso bili izvedeni po prvotnih načrtih. M. Pozzeto je zlitje občinskega trga z mostom čez Sočo in razširitvijo na desnem bregu Soče ocenil kot morda najboljšo Fabianijevo urbanistično rešitev v Posočju.

DESKLE

Tudi Deskle so bile v vojni v celoti porušene, zato je Fabijani načrtoval širitev cest in ulic, prav tako bi razširili cerkveno ploščad z župniščem. Trg in vse širitve bi seveda prilagodili prometnim potrebam.

SOLKAN

Za Solkan je v objavljene in znanem drugem regulacijskem načrt Fabiani predvidel priključitev k Gorici, načrtovane so bile širitve državne ceste, ploščadi in delna ozelenitev trgov, načrtovan pa je bil tudi spremenjen dostop do cerkve, na poti do katere bi se sprehajalci ves čas spreminjala perspektiva. Načrt ni bil v celoti uresničen.

CEROVO

V Cerovo naj bi po načrtih pripeljala razširjena cesta, strnjeni del naselja pa naj bi cesta obšla, medtem ko bi do cerkve uredili nov dostop.

ŠEMPETER

Delni regulacijski načrt je bil pripravljen leta 1920 in je predvidel razširitev naselja, regulacije in širitve cest ter umestitev drevoreda na glavno cesto proti Gorici, poleg tega pa tudi spremembo trga pred cerkvijo. Novo ureditev je Fabiani predvidel za tri »sedeže oblasti«, za cerkev z zvonikom, za vrtec in šolo ter za gostilno kot središče družabnega življenja. Vilo Coronini je obnovil šele leta 1932.

MIREN

Regulacijski načrt za obnovo Mirna je nastal leta 1921 in ni predvideval večjih širitev naselja. V načrt je bilo vključeno celotno področje med Grajskim gričem in reko Vipavo. Stare ceste je razširil in določil lokaciji dveh novih mostov. Zelo drzen in daljnoviden del načrta je bil povezovalni plovni kanal med zahodnim in vzhodnim krakom Vipave kot dela plovne poti med Donavo in Jadranom oziroma ureditev plovnosti Soče do Gorice.

BILJE

Bilje so dobile regulacijski načrt leta 1922, po njem pa bi se združili dve ločeni naselji, od katerih bi kasneje do milna na Vipavi vodila krožna cesta.

RENČE

Regulacijski načrt je za Renče predvidel popravke ulic, ograditev cerkve in zasaditev dreves ob reki Vipavi, ki je delovalo skoraj monumentalno ter je predstavljalo mejo med naseljem in reko. Po drugi strani pa je trg ohranil svojo predvojno obliko.

OPATJE SELO

Regulacijski načrt Opatjega sela (1921) je bil zasnovan na predvojni gručasti zasnovi vasi, s trgom proti goriški strani ter zaporedju dveh dopolnjujočih se tržnih prostorov, katerih skupni motiv je bila nova velika cerkev. Zasnovani so bili tudi manjši trgi, tudi pred pokopališčem, saj je urejene prostore pri pokopališčih razumel kot javne skupne prostore. Ambiciozno posodobitev je načrtoval tudi za cestno omrežje. Načrt ni bil v celoti uresničen, razvoj pa je kljub temu sledil uresničenim zamislim regulacijskega načrta.

KOSTANJEVICA

Za Kostanjevico je Fabiani predvidel velik razvoj in je temu prilagodil regulacijski načrt (1921) z monumentalnimi rešitvami: več trgi, mrežo novih cest in širitev starih ter sodobno urejena križišča. Osrednji del vasi je zasnoval kot park – akropolo, obzidano s kamnitim podpornim zidom, z novo cerkvijo, župniščem, šolo in pokopališčem. Padajoči teren bi uravnal s štirimi ploščadmi na različnih nivojih okoli cerkve. Načrt je ostal v velikem delu neuresničen, kljub temu pa velja za eno najboljših Fabianijevih urbanističnih ureditev.

TEMNICA

Osredni vaški prostor bi po načrtih zamejevala na enem koncu nova cerkev Sv. Petra, na drugem pa večja stavba, v kateri so bili nastanjeni mestna hiša, poštni urad in župnišče. Nepozidan rob trga so zamejila drevesa. Cerkveni in vaški trg sta bila povezana. Šolsko poslopje z ložo so postavili na drugi strani vasi.

AJDOVŠČINA

Delni regulacijski načrt iz leta 1921 Ajdovščini ni namenil posebnega razvojnega razmaha, zato tudi železnice niso potegnili naprej do Vipave. Kljub temu je bilo načrtovanih in zgrajenih več pomembnih ulic, prav tako so bile popravljene trase cest, načrtovani in urejenih so bili drevoredi in zelene površine.

VIPAVA

Podobno kot Ajdovščina, tudi Vipava v vojni ni bila poškodovana, pa vendar sta obe naselji dobili regulacijske načrte, da bi se razvojno vključile v širši razvoj regije. Delni regulacijski načrt je Vipavi prinesel ureditev železniške postaje in obvoznih cest, s katerimi je nakazal smer razvoja kraja. Zagotovo je Vipavi dal poseben pečat park in drevored do trga z Lanthierijevim dvorcem.

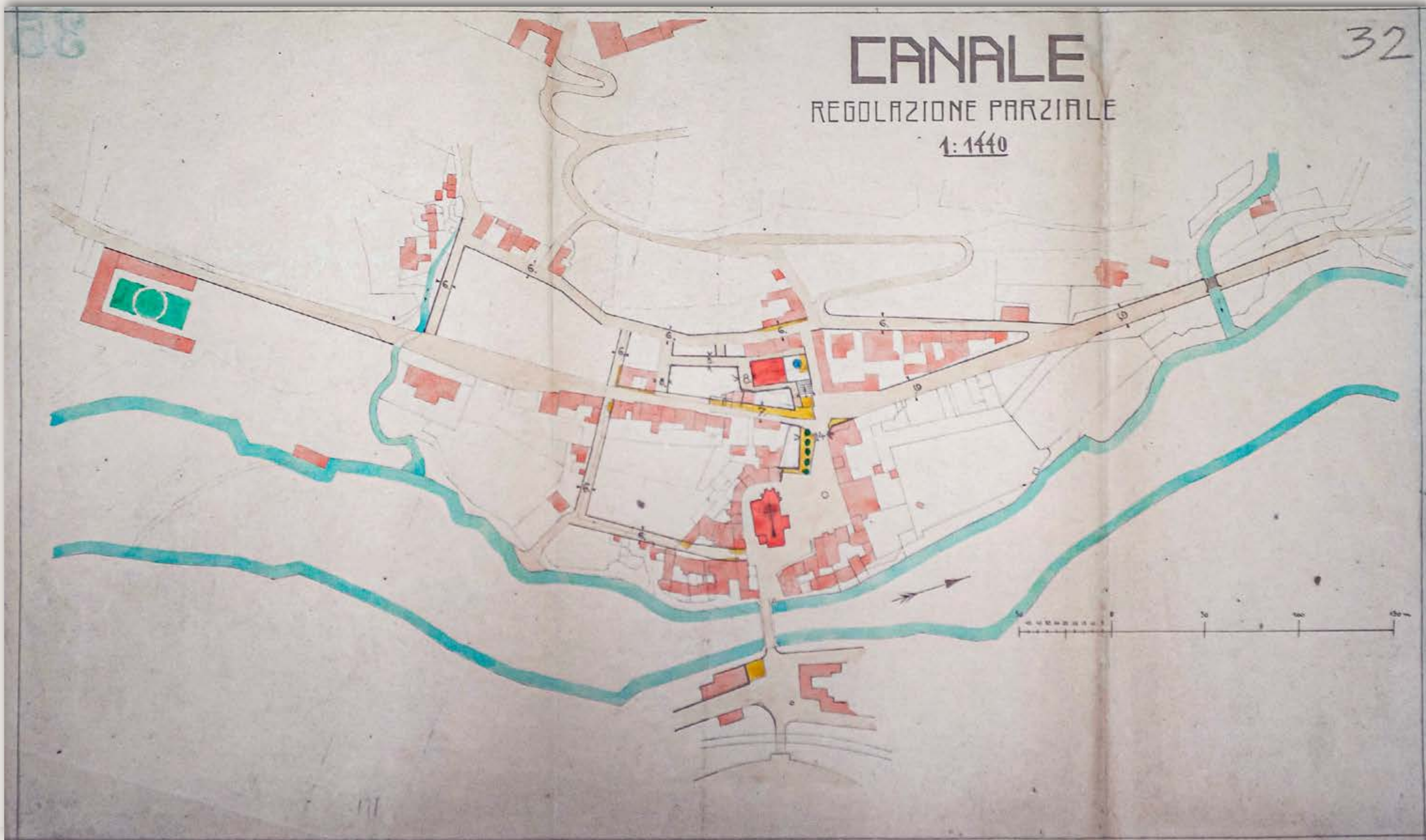
Delni regulacijski načrt iz leta 1921 Ajdovščini ni namenil posebnega razvojnega razmaha, zato tudi železnice niso potegnili naprej do Vipave. Kljub temu je bilo načrtovanih in zgrajenih več pomembnih ulic, prav tako so bile popravljene trase cest, načrtovani in urejenih so bili drevoredi in zelene površine.

Ajdovščina, regulacijski načrt, 1921 (Vir: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

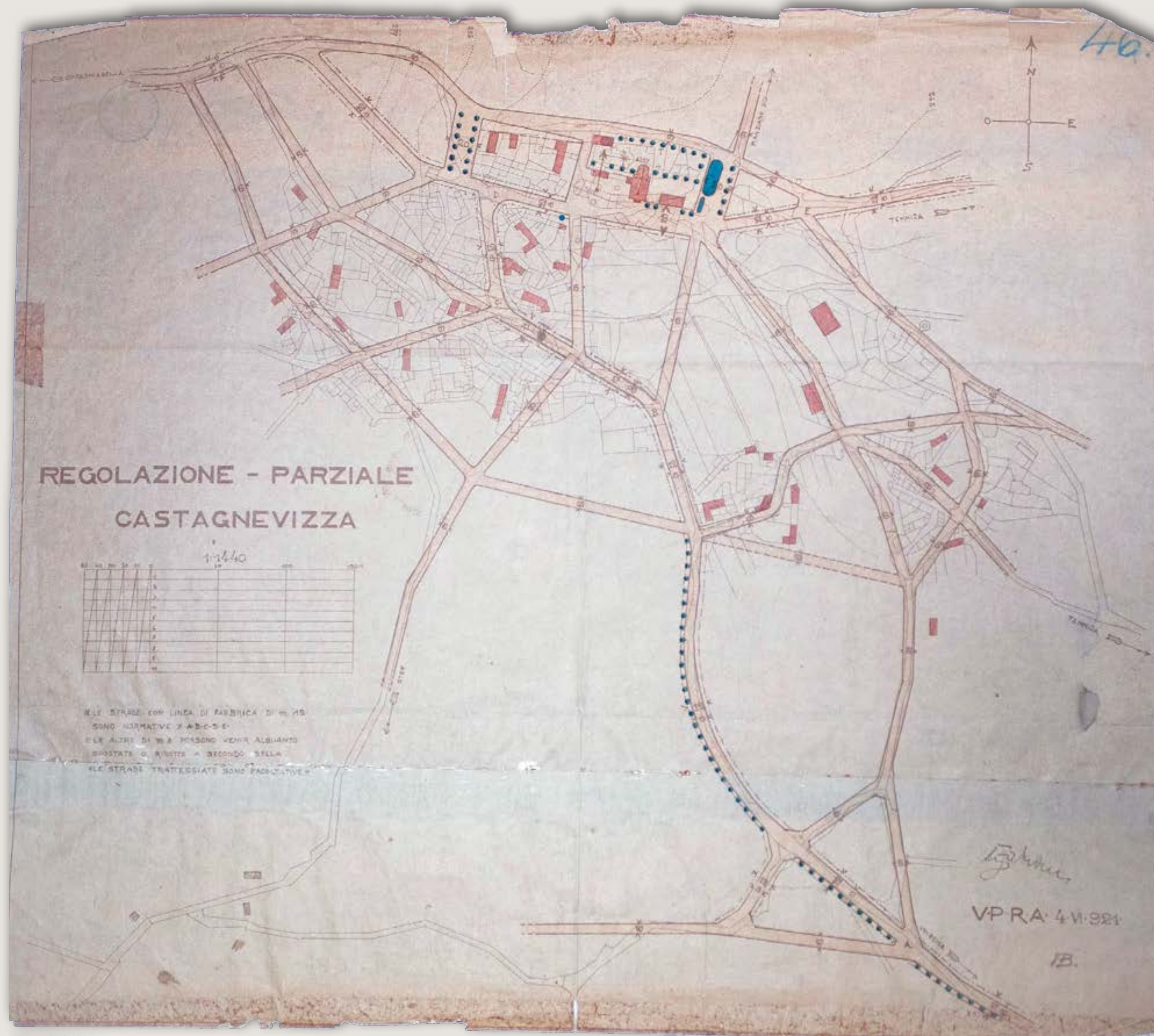
Fabianijev regulacijski načrt Anhovega, Ložic in Gorenjega polja je predvideval razširitev ulic, v Ložicah celo obvoznico

Anhovo, regulacijski načrt, 1922 (Vir: PANG)

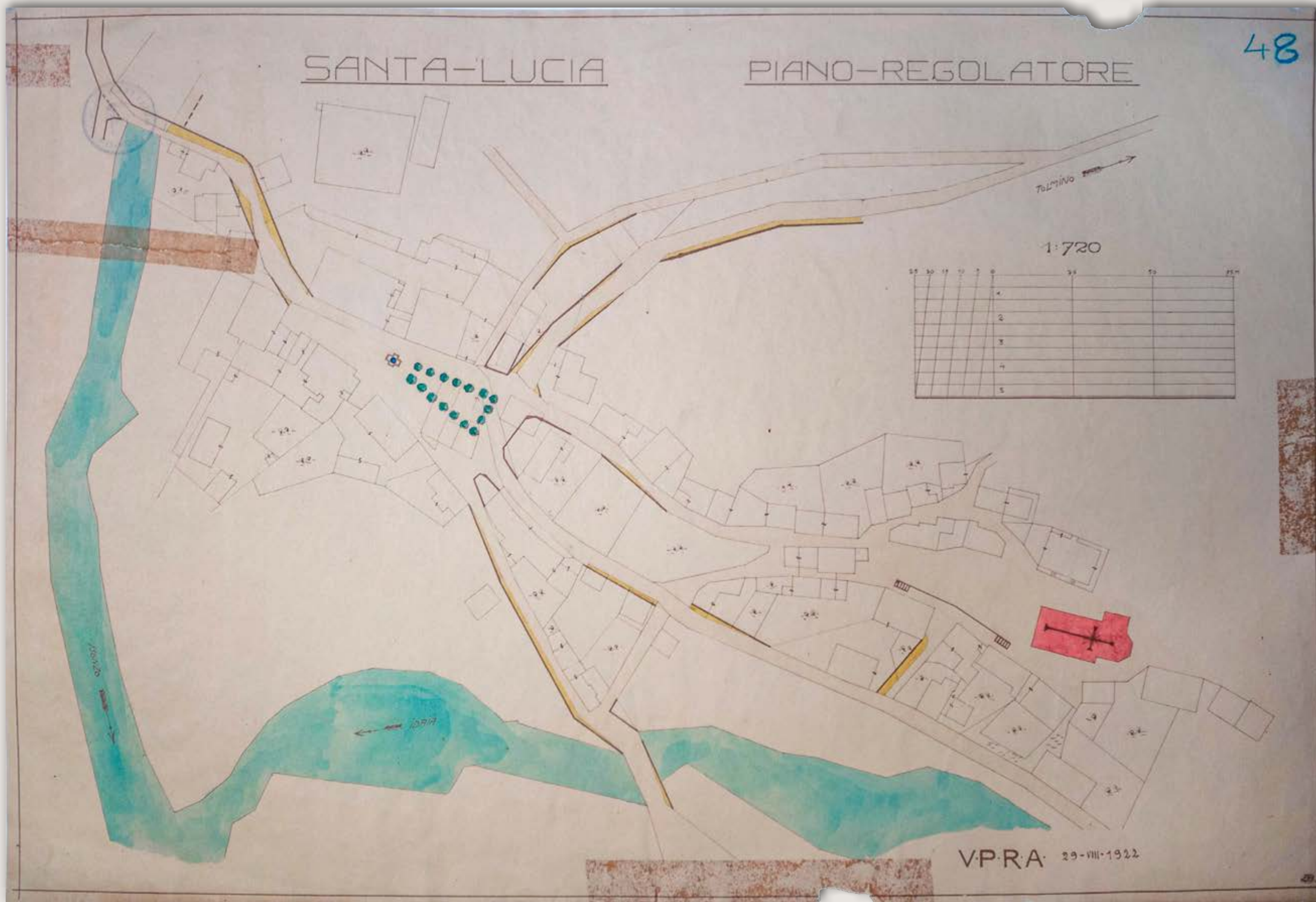
Kanal je bil v vojni zelo poškodovan, skupaj s starim mostom čez Sočo, kar je dalo arhitektu Fabianiju možnost temeljitejših posegov, zlasti pri širitvi ulic, tako je razširil oster in nepregleden ovinek, na drugem robu pa je s širitvijo pridobil varnejše cestišče in manjši trg . Naselje je načrtoval v obliki treh trgov, ohranil je baročnega, razmejitev med trgi pa naj bi dosegel z zasaditvijo dreves. Glavni trg bi zaznamovala cerkev in Neptunov vodnjak, omogočen pa naj bi bil pogled iz prvega na zadnji trg. Posegi v Kanalu niso bili izvedeni po prvotnih načrtih. M. Pozzeto je zlitje občinskega trga z mostom čez Sočo in razširitvijo na desnem bregu Soče ocenil kot morda najboljšo Fabianijevo urbanistično rešitev v Posočju.

Kanal, regulacijski načrt, 1921 (Vir: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

Kostanjevica, regulacijski načrt, 1921 (Vir: PANG)

Za Kostanjevico je Fabiani predvidel velik razvoj in je temu prilagodil regulacijski načrt (1921) z monumentalnimi rešitvami: več trgi, mrežo novih cest in širitev starih cest ter sodobno urejena križišča. Osrednji del vasi je zasnoval kot park – akropolo, obzidano s kamnitim podpornim zidom, z novo cerkvijo, župniščem, šolo in pokopališčem. Padajoči teren bi uravnal s štirimi ploščadami na različnih nivojih okoli cerkve. Načrt je ostal v velikem delu neuresničen, kljub temu pa velja za enega najboljših Fabianijevih urbanističnih ureditev.

Most na Soči naj bi krasile razširjene vstopne ulice, pa tudi ulice v naselju naj bi doživele razširitev. Po regulacijskem načrtu bi uredili cerkveno ploščad, velik trg v obliki klina, ki pa bi ga dopolnjevala spomenik in drevored; ta je bil sicer narejen in kasneje »spremenjen« v postajo.

Most na Soči, regulacijski načrt, 1922 (ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

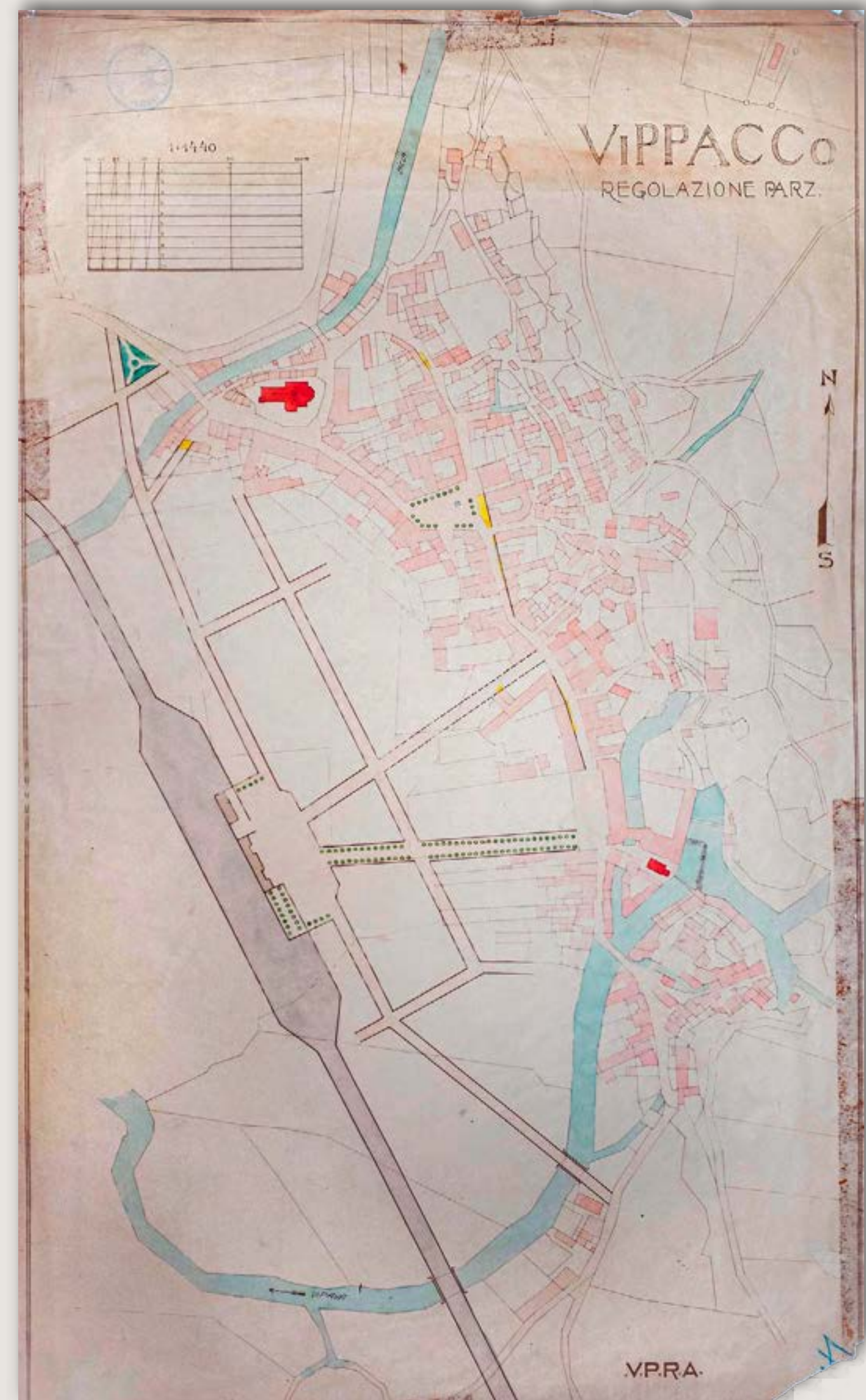
Ročinj, delna regulacija je predvidela nov dostop do vasi, popravke (širitve) ulic in nov cerkveni trg z obogatenim dostopom do cerkvene ploščadi.

Ročinj, regulacijski načrt, 1921 (ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

Ker je Fabiani predvidel, da se bo zaradi geografske lege Tolmin razvijal kot upravno in šolsko središče Posočja, je načrtoval združitev mestnega jedra z novim delom mesta, ki bo rasel ob Tolminki. Ta preprost koncept rasti mesta, ki bi staro mestno jedro z razširjenimi ulicami povezal z novim delom mesta s parkom, ozelenjenim trgom in drevoredom, ni bil uresničen, pa vendar sta bila po 2. svetovni vojni šolski in športni center postavljena na lokacijo, ki jo je zanj načrtoval že Fabiani.

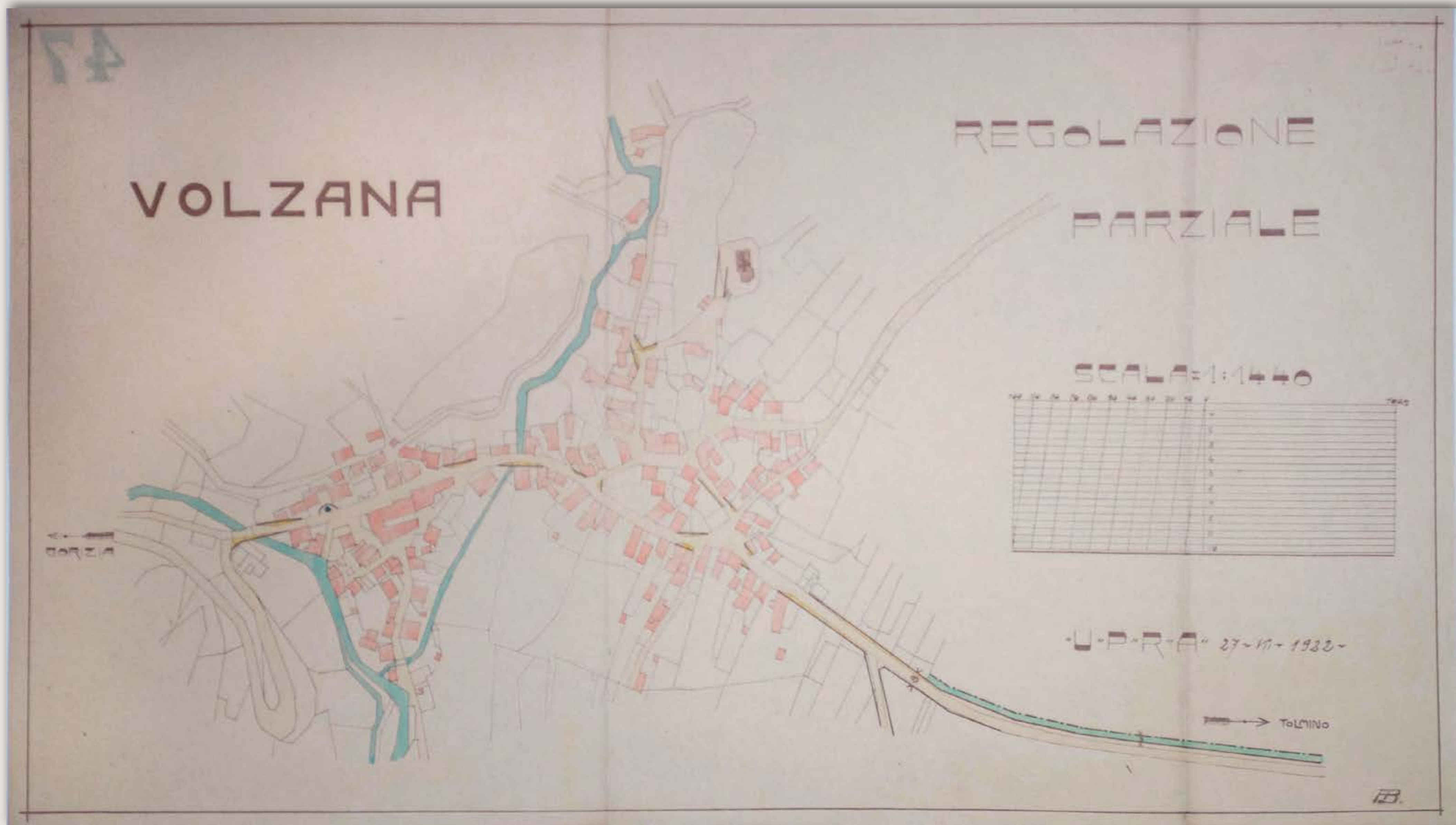

Tolmin, regulacijski načrt, 1922 (Vir: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

Vipava, regulacijski načrt, 1922 (Vir: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

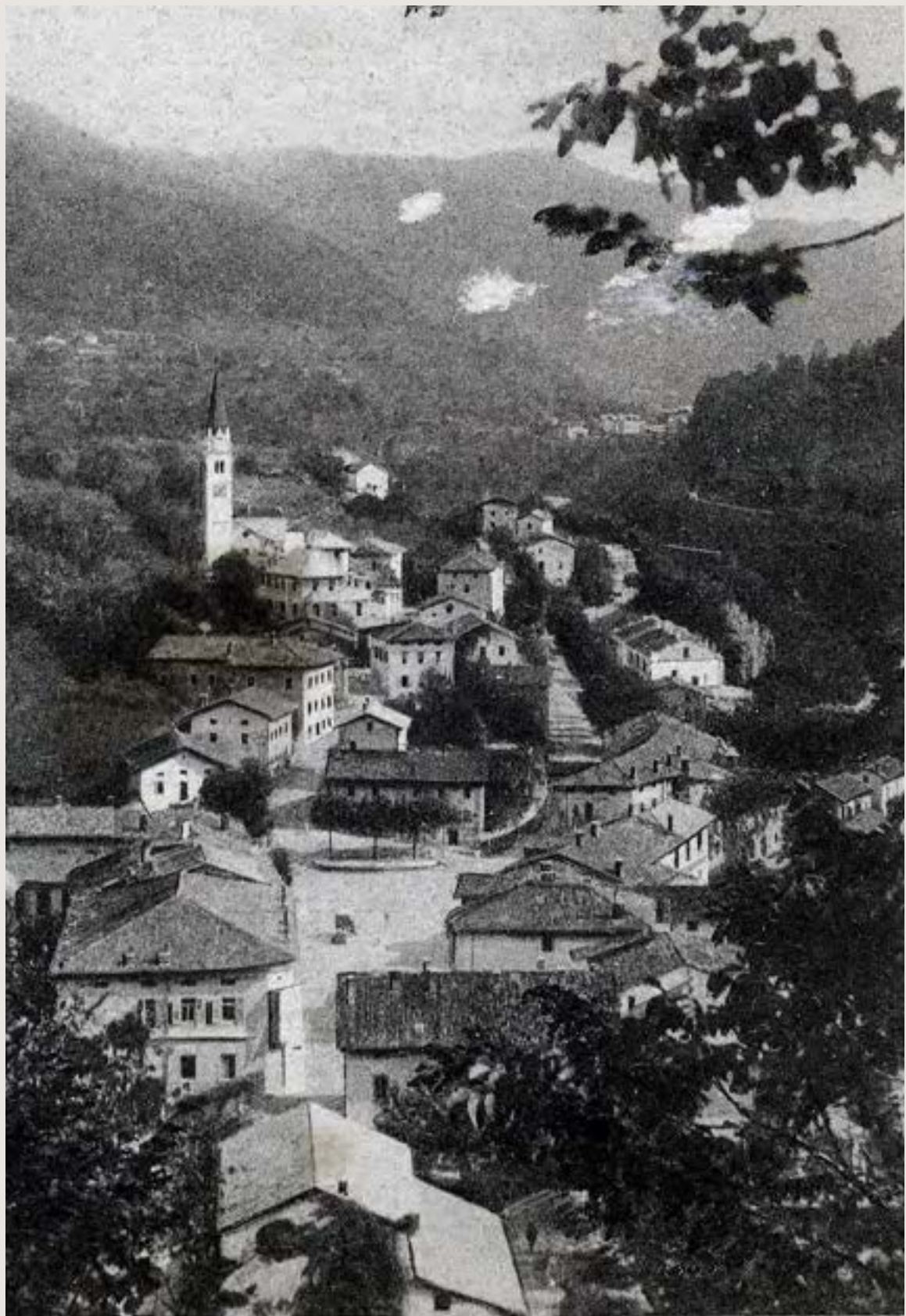
Podobno kot Ajdovščina, tudi Vipava v vojni ni bila poškodovana, pa vendar sta obe naselji dobili regulacijske načrte, da bi se razvojno vključile v širši razvoj regije. Delni regulacijski načrt je Vipavi prinesel ureditev železniške postaje in obvoznih cest, s katerimi je nakazal smer razvoja kraja. Zagotovo je Vipavi dal poseben pečat park in drevored do trga z Lanthierijevim dvorcem.

Načrt Volč je predvidel razširitev ceste proti Tolminu in ureditev cerkvene ploščadi.

Volče, regulacijski načrt, 1922 (Vir: ASPG, Mappe UPRA, Fascicolo II, Ufficio provinciale regolazioni e architettura comuni danneggiati Gorizia)

OBNOVA TRGOV

Most na Soči, pogled na naselje
po povojni obnovi, s podaljšanim glavnim trgom
(Vir: Goriška knjižnica Franceta Bevka)

V povojnem razvoju krajev je Fabiani sledil tudi načelu, da mora biti infrastruktura v krajih postavljena na način, ki bo spodbujal prebivalstvo, da ostane in ne migrira v večja mesta. Z majhnimi ureditvami, ki niso terjale tudi velikih stroškov, je oblikoval osrednje prostore v krajih ali jih omejil, morda z nizom dreves in drugimi ozelenitvami, umestitvami spomenikov, preureditvami cerkvenih ploščadi v trge ali njihova izhodišča ter poudarjal lepe poglede.

Obnova porušenih krajev je nudila pravo priložnost za uresničitev Fabianijeve zamisli, naj ima vsak kraj vsaj en trg, ki je predstavljal identitetno točko in nosil pomembno družbeno vlogo ter predstavljal izvor lokalne samozavesti in posebnosti. Ta pa se je gradila tudi s spoznanjem o estetskih vrednotah osrednjega urbanističnega prostora. Trg je moral biti zaprt prostor, da bi nudil vtis domačnosti in omogočil druženje, obenem pa se je moral skladati s prometnimi potrebami kraja.

Zelene površine, drevoredi, ozelenitev in drugi parkovni elementi so predstavljali del urbanističnih in estetskih rešitev ter uresničevanje Fabianijeve ideje o urejenem mestu, predvsem pa so morali zadovoljiti čim več potreb tam živeče družbe, tako v kolektivnem kot individualnem pogledu. Zelene površine so krasile zlasti okolice šol, drevoredi pa so dajali vtis odličnosti in monumentalnosti, seveda pa so imeli tudi povsem praktične učinke, ko so nudile dobrodošlo senco.

Kanal, obnovljeni glavni trg z obnovljenim
hotelom in restavracijo Križnič (Vir: Goriška knjižnica Franceta Bevka)

GRADIŠČA OB SOČI/ GRADISCA D'ISONZO

Eden najpomembnejših regulacijskih načrtov ozelenitvene preobrazbe kraja je primer Gradišča ob Soči (Gradisca d´Isonzo) iz leta 1920. Prenova velja za eno izmed najcelovitejših Fabianijevih zasnov, ki je bila v veliki meri realizirana. Z delno odstranitvijo starega protiturškega utrdbenega sistema se je odprl velik javni prostor, ki ga je Fabiani navezal na nov sistem parkov s širokimi drevoredi s katerimi so bile pridobljene nove javne zelene površine, dragocen prostor za druženje, oddih in sprehode. V na novo urejen prostor se tako iztekajo pomembne ulice starega mestnega jedra kot tudi cestna mreža novih predelov. Osrednji trg s parkom tako potrjuje Fabianijevo tezo, da vsako naselje potrebuje dovolj velik javni prostor, da lahko diha.

BOVEC

Ureditev glavnega trga v Bovcu je temeljila na nizu dreves in umestitvi spomenika, kar pa ni bilo v celoti uresničeno. Javni park in razširjene ulice naj bi preprečile širitev naselja vzdolž državne ceste.

TOLMIN

Kot nov upravni center Posočja naj bi Tolmin dobil novo središče s parkom, ozelenjenim trgom in drevoredom.

MOST NA SOČI

Osrednji trg naj bi predstavljala cerkvena ploščad, načrtovana je bila oblika klina, na trgu pa bi postavili spomin in drevesa.

KANAL

Fabiani je jedro naselja zasnoval v obliki treh trgov, manjši bi se odpiral proti glavnemu trgu, razmejitev trgov pa bi ustvaril z nasadi dreves. Glavni trg sta zaznamovala cerkev in Neptunov vodnjak, ki bi bil postavljen proti osi prostora, da bi bil viden tako s prvega kot tretjega trga. Tretji trg je predstavljal prostor pred cerkvenim vhodom.

SOLKAN

Načrt prenove je predvidel ploščadi in ozelenitev trgov ter spremembo dostopne poti do cerkve, po kateri bi se perspektiva nenehno spreminjala.

ŠEMPETER

Regulacijski načrt je predvidel postavitev drevoreda na glavni cesti proti Gorici, da je dajal vtis podolgovatega trga, na drugi strani pa je bil podaljšan v glavni trg. Trg pred cerkvijo je bil zasnovan v obliki pravokotnika. Nad trgom se dviga mogočna neoromanska cerkev, od katere se park nadaljuje v park pred vilo Coronini.

RENČE

V Renčah je bila zasnovana preprosta zasaditev dreves ob reki Vipavi, med mostom in mlinom, kar daje vtis obzidja, z druge strani reke pa deluje mogočno.

AJDOVŠČINA

Zasaditve dreves in ureditev mestnega parka v Ajdovščini dajejo Ajdovščini še danes prepoznaven pečat.

VIPAVA

Fabianijev pečat predstavljata drevored do trga pred Lanthijerijevim dvorcem in zelene parkovne površine.

Ajdovščina, trg Vittorio Emmanuele III., danes Lavričev trg
(Vir: PANG)

AJD OV Š Č I N A

Ajdovščina, osrednji park pri cerkvi (Vir: PANG)

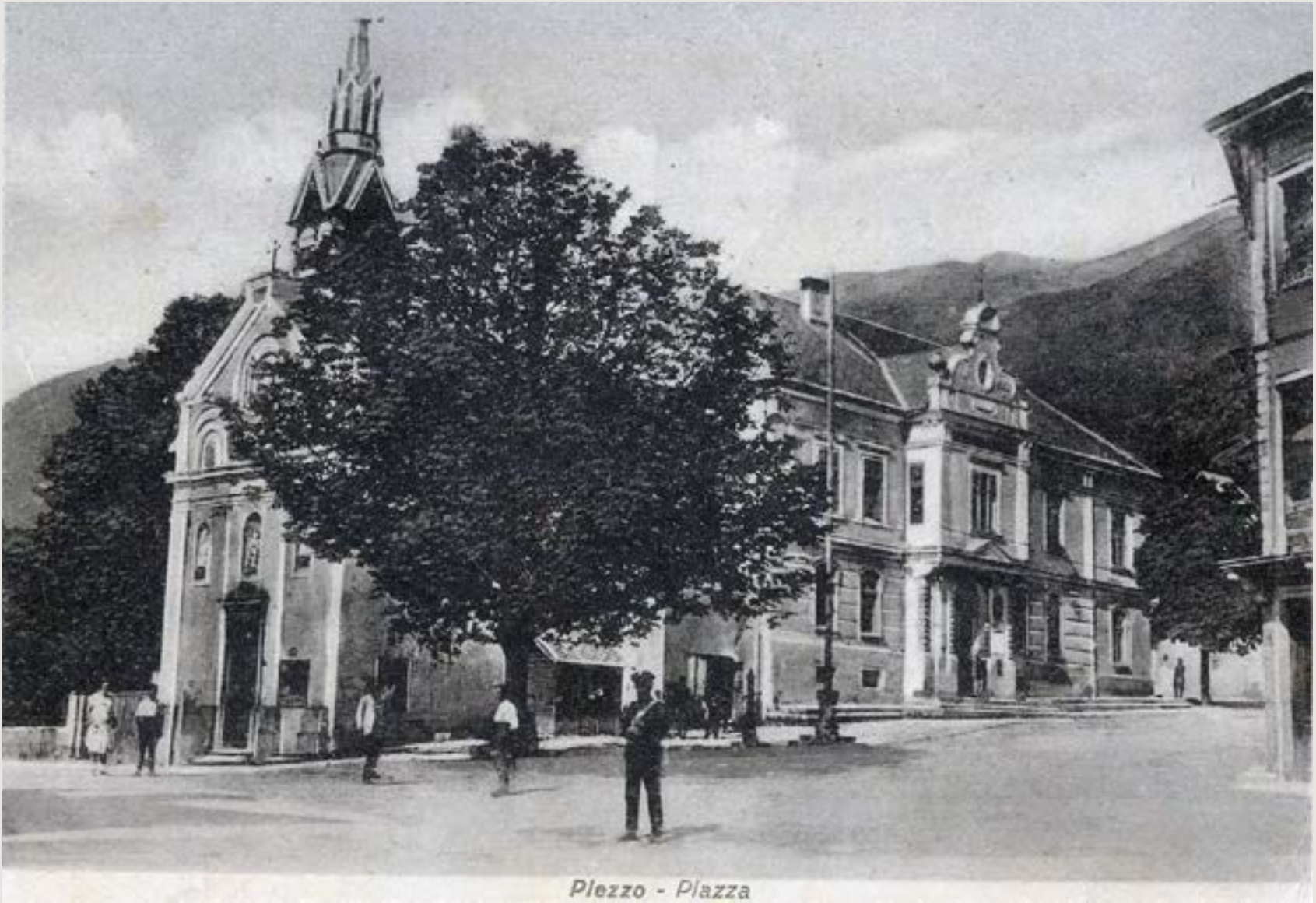
BOVEC

Bovec v ruševinah (Vir: Društvo soška fronta)

Bovec, glavni trg s parkom (Vir: PANG)

Bovec, del glavnega trg z nekdanjo cerkvijo in občinsko stavbo
v času med obema vojnama (Vir: Knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica)

Kanal v ruševinah
(Vir: Goriški muzej)

Kanal,
obnovljeni glavni trg
(Vir: PANG)

KANAL

Pogled na kanalski most (Vir: Knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica)

M O S T N A S O Č I

Most na Soči, uničen glavni trg
(Vir: Društvo soška fronta/Goriški muzej)

Most na Soči, glavni trg po povojni obnovi, stanje leta 1939
(Vir: PANG)

SOLKAN

Solkan, delno obnovljeni trg (plac) kmalu po vojni
(Vir: Goriški muzej)

Solkanski Plac po dokončani obnovi
(Vir: Goriški muzej)

Š E M P E T E R
P R I G O R I C I

Trg pred cerkvijo v Šempetru pri Gorici pred 1. svetovno vojno
(vir: PANG)

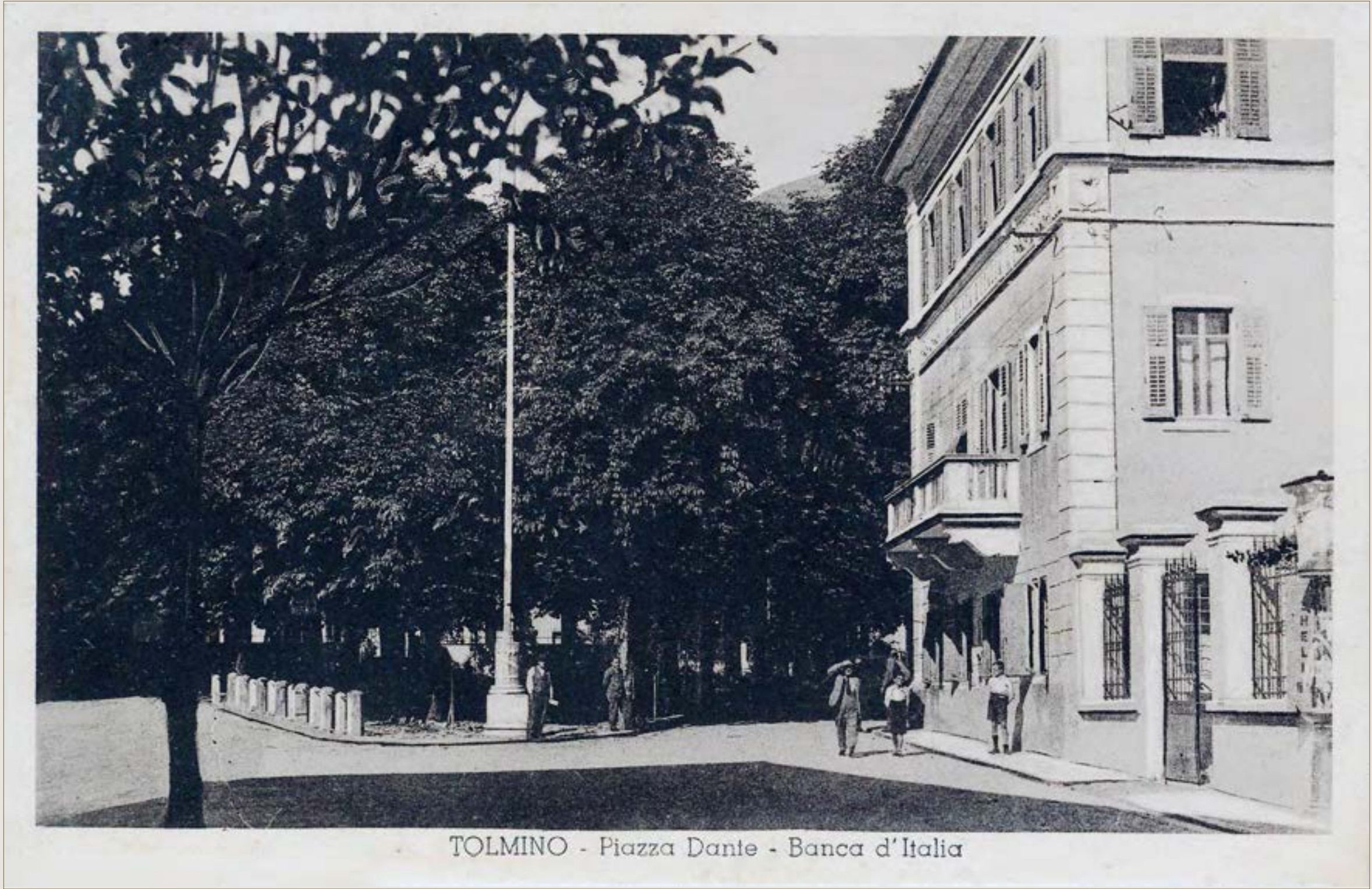

Šempeter pri Gorici, porušena glavni trg in cerkev Sv. Petra
(Vir: PANG)

T O L M I N

Tolmin, obnovljen trg
(Vir: PANG)

Dantejev spomenik na osrednjem tolminskem trgu
(Vir: PANG)

VIPAVA

Vipava, Lanthierijeva palača s parkom
(Vir: PANG)

Vipava, pogled na trg po delni regulaciji
(Vir: PANG)

OBNOVA STAVB

Pri načrtovanju obnove se je Fabiani osredotočil tudi na nosilne stavbe v kraju, kjer se je odvijalo javno in družabno življenje, torej občinske stavbe, šolska poslopja, gostilne in cerkve. Zlasti šolske ustanove so bile postavljene na najboljše lege v kraju, na osončene položaje, ali/in zaščitene pred kraško burjo, celo na poglede je bil arhitekt pozoren. Z novimi napisi pa so stavbe izražale tudi “hvaležnost” novemu režimu.

Cerkvenim stavbam, ki niso bile preveč poškodovane ali so imele poškodovane zvonike, so le te zamenjali in jih slogovno prilagodili novim časom oziroma novemu oblastniku, ki so ga motile “nemški” ali baročni čebulasti zaključki in jih je nadomestil oglejski oziroma beneški kampanil. V primeru, da je bila cerkev zelo poškodovana, pa so jo nadomestili z novogradnjo, seveda v historičnem romanskem slogu in tudi s prostostoječimi zvoniki.

Tolmin med obema vojnama (Vir: PANG)

TOLMIN

Prihodnji razvoj Tolmina je Fabianiju narekoval umestitev novega mestnega središča s parkom, ozelenjenim trgom in drevoredom. Z razširitvijo ulic v starem centru pa bi tega oživil in povezal z novim delom mesta. Nakazana je bila tudi razdelitev na četrti, ampak zgolj nakazano, saj je Fabianiju oblikovanje četrti predstavljalo znak mentalne omejenosti.

ŠEMPETER

Stara cerkev Sv. Petra je bila v vojni povsem porušena, kar je dalo arhitektu možnost popolnoma nove zasnove, v neoromanskem slogu, kot so velevale nove smernice italijanske arhitekture; opečnate zidove je okrasil s kamnitimi vložki, ločnimi okni in oboki kot temeljnimi prvinami novega sloga. Fabiani si je zamislil neke vrste starokrščanski ali romanski cerkveni kompleks, po zgledu oglejskega, z baziliko, prostostoječim zvonikom in vmesno kapelo. V luneto stranskega portala je kamnosek Battista Novelli postavil beneškega leva kot simbola države, ki ji kraj pripada (čeprav Beneški republiki ni nikoli pripadal). Cerkev je bila dokončana šele leta 1929, ko jo je blagoslovil goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej.

VRTOJBA

Fabiani ni predvideval velikega razvoja Vrtojbe, zato je tudi ni veliko spreminjal. Razpotegnjeno naselje je prekinil z mogočnim trgom – sredozemskim parkom in veliko novo cerkvijo, katere avtorstva pa ni mogoče z gotovostjo pripisati Fabianiju, čeprav je narejena v značilnem Fabianijevem goriškem slogu. Okoliški prostor je bil obdan s cipresami in omejen z nizkim zidom.

OPATJE SELO

Prenovo Opatjega sela je Fabiani utemeljeval na zaporedju dveh ločenih trgov, ki pa se dopolnjujeta, povezovala ju je nova izstopajoča cerkev, katere učinek so povečale drevesne zasaditve vzdolž stavbnih fasad.

Šempeter pri Gorici,
obnovljena cerkev in
glavna ulica, 1933
(Vir: PANG)

Š E M P E T E R
P R I G O R I C I

Šempeter pri Gorici, palača Coronini po obnovi (Vir: PANG)

RENČE

Renče, miniranje zvonika med vojno
(Vir: http://www.rence.si/Foto_1_sv.html)

Renče, cerkev po obnovi
(Vir: PANG)

OPATJE SELO

Opatje Selo, porušena cerkev
(Vir: Društvo soška fronta)

Opatje selo, glavni trg po obnovi
(Vir: PANG)

OBNOVA JAVNE INFRASTRUKTURE

Fabianijevo načelo praktičnosti pri urejanju prostora se je v procesu obnove morda najbolj izražalo v načrtovanu cestne infrastrukture, ki jo je podredil prihodnjemu razvoju krajev. Zato je bila posodobljena cestna infrastruktura osnova regulacijskih načrtov. Ceste so poravnali, jih širili na 12 do 20 metrov širine, da bodo lahko prenesle razvijajoči se avtomobilski promet, kjer pa je dopuščal teren, je predvidel izgradnjo krožnih cest in obvoznic. Krožne ceste so imele v večjih mestih tudi funkcijo ringa, ki je obkrožil mesto ter pripravil naslednjo stopnjo razvoja mestne rasti. Za Gorico je na primer Fabiani izdelal zelo racionalen načrt, ki je bil omejen z reko Sočo na zahodu, železnico na jugozahodu in vzhodu, občinsko mejo na jugu ter z vrsto velikih kompleksov na jugovzhodu. V ta okvir je postavil številne povezovalne ceste, ki so prečkale ena drugo pravokotno. Ni zanemaril niti vpadnic proti Solkanu, Šempetru, Štandrežu in Ločniku. Obvozne ceste je Fabiani načrtoval tudi v manjših, zlasti tranzitnih krajih. Ob cestah je načrtoval tudi pločnike, za vse udeležence v prometu pa so morala biti križišča pregledna, pravilna in dovolj široka.

Naselja so dobila tudi posodobljeno četrtno in ulično razdelitev, ulično mrežo pa je začrtal tudi na praznih mestnih in vaških predelih. V primerih, za katere je Fabiani presodil, da nosijo velik razvojni potencial (Gorica, Tolmin, Ajdovščina) so bila območja širitev bolj natančno določena, drugod pa zgolj nakazana. V nekaterih primerih (Bovec) je razvoj poskušal (pre)usmeriti s postavitvijo obvozne ceste.

Toda vedno je bila v ospredju načrtovanja predvojna podoba naselja, Fabiani se je zato v načrtovanju posvetil vsakemu kraju posebej ter njihovo predvojno in z vojno uničeno urbano podobo, na katero so se naslanjale krajevne značilnosti in osrednje osti krajevnega razvoja, upošteval v snovanju načrtov za obnovo Goriške in Posočja.

BOVEC

Največji posegi, ki so bili načrtovani v Bovcu, so predvideli zlasti temeljito prenovo cestnega omrežja, ki je usmerjalo tudi smer prihodnjega razvoja kraja proti soški dolini. Za potrebe tranzitnega prometa je bila načrtovana 16 metrska obvozna cesta, ki bi nadomestila ovinkasto državno cesto Gorica-Predel. Širjenje ulic bi dosegli z obsežnimi rušenji. Načrt je predvideval tudi zidove proti plazovom.

VOLČE

Proti Tolminu naj bi vodila razširjena cesta, kar bi dosegli z nekaj rušenji v kraju.

MOST NA SOČI

Tudi za Most na Soči so bile predvidene tako širitve vstopnih cest kot ulic v samem kraju.

KANAL

Škoda, ki jo je kraj utrpel med vojno, je omogočila večje razširitve vseh ulic in ponudila priložnost, da se uredi tranzit po soški dolini, tako da je bil razširjen oster ovinek v središču kraja, ki je povečal preglednost Načrt je predvidel tudi odstranitev niza stavb ob glavni cesti na drugi strani mostu, kar bi povečalo pretočnost ceste in pešcem nudilo večjo varnost.

V Lozicah je bila tudi predvidena obvoznica, razširitev ceste pa je predvidel za Anhovo in druge kraje Posočja. V omenjenih naseljih je z razširitvijo ulic pazil, da so ostala posamezna posestva nepoškodovana. Tudi za Deskle je poiskal rešitev pri širjenju večine ulic, predvidel ureditev cerkvene ploščadi z župniščem ter prilagodil trg ter odprl vas bodočim prometnim potrebam. Tudi za Avče je predvidel obvožno cesto in ostale ulice, okoli cerkve je želel zasaditi drevesa in želel urediti celo številne male trge v vasi.

SOLKAN

Državna cesta Gorica – Predel je bila razširjena na 12 metrov, nanjo pa so bile priključene ostale ulice, ki so bile široke od 8 do 12 metrov.

OPATJE SELO

Za glavno cesto skozi naselje, ki naj bi se razcepila v dve poti, je Fabiani predvidel razširitev. Pred cerkvijo je bil narejen velik trg, zasajen z drevesi in z novo šolo.

M I R E N

Miren pred 1. svetovno vojno
(Vir: Knjižnica Franceta Bevka)

Miren med obema vojnama
(Vir: Knjižnica Franceta Bevka)

Opatje selo, glavni trg z razširjeno cesto proti Kostanjevici, 1940
(Vir: PANG)

Solkanska glavna cesta proti soški dolini po obnovi, 1934
(Vir: PANG)

V O L Č E

Glavna cesta skozi Volče pred 1. svetovno vojno
(Vir: Knjižnica Franceta Bevka)

Glavna cesta skozi Volče po obnovi
(Vir: PANG)

OBNOVA PRIMORSKE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

TU JE VSE KONČANO,
VSE V RAZVALINAH.

WALKofPEACE: Trajnostni razvoj dediščine prve svetovne vojne med Alpami in Jadranom

je projekt v okviru programa INTERREG V-A Italija-Slovenija 2014–2020, Razpis 5/2018 Prednostna os 3 – Prednostna naložba 6c – Prva svetovna vojna. V njem sodelujejo partnerji iz Slovenije, Furlanije Julijske krajine in Beneškega (provinc Benetke), vodilni partner je Posoški razvojni center, ki skupaj z Ustanovo Fundacija Poti miru v Posočju skrbi za administrativno in vsebinsko izvajanje projekta in dejavnosti partnerjev Javni zavod za upravljanje dediščine in turizem Pivka, Ente Regionale Patrimonio Culturale della Regione Friuli Venezia Giulia, Mestna občina Nova Gorica, ZRC SAZU – Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Regione del Veneto (Italija) in Comune di Ragogna.

Posebnost programskega območja je prisotnost dediščine prve svetovne vojne, njen potencial za razvoj turizma pa še ni ustrezno izkoriščen. Projekt je prispeval k spremembi obstoječega stanja s skupnimi čezmejnimi aktivnostmi za dolgoročno ohranjanje dediščine prve svetovne vojne ter krepitev njene uporabe za razvoj trajnostnega kulturnega turizma. Izvedene so bile številne študijske aktivnosti, pripravljene nove razstave, kulturni in spominski dogodki za krepitev splošnega znanja in ozaveščenosti o dediščini prve svetovne vojne. Za okrepitev skupne promocije in trženja dediščine prve svetovne vojne je uvedena krovna destinacijska znamka Poti miru s smernicami za trženje, spletna stran in druga promocijska gradiva. Nadgrajene in urejene so nove tematske poti, informacijske točke in središča z inovativnimi in interaktivnimi predstavitvami dediščine.

Sodelavci ZRC SAZU so v sklopu projekta preučevali umetniške odgovore na vojno in s tem povezane povojne obnove Posočja in Furlanije, ki predstavljajo posebej pomembno sporočilo Poti miru. Izvedene so bile tudi arhivske raziskave in zbiranje podatkov o padlih vojakih avstro-ogrske vojske na soški fronti.

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Zgodovinski inštitut Milka Kosa

Zasnova razstave: Petra Kolenc, Petra Svoljšak
Avtorici besedil: Petra Kolenc, Petra Svoljšak
Prevod v italijanščino: Janja Zavrtanik
Oblikovanje: Andrej Furlan (ZRC SAZU, UIFS)

Ljubljana, 2022

Razstava je nastala v okviru projekta WALKofPEACE: Trajnostni razvoj dediščine prve svetovne vojne med Alpami in Jadranom je projekt v okviru programa INTERREG V-A Italija-Slovenija 2014–2020

LINK: WALKofPEACE | Italia Slovenia (ita-slo.eu)

